

บัญญัติชาติก

ประชุมนิทานในประเทศนี้แต่โบราณ ๕๐ เรื่อง

ภาคที่ ๑๖

พากุลชาติก

พิมพ์ในงานปลงศพ

นางทิพย์รัตนสมบัติ (เข้ม พุกกานนท์)

กษ

คุณหญิงอนุกุลวิธาร (โย จันทรพิศมัย)

เมื่อขมะโรง พ.ศ. ๒๔๗๑

พิมพ์ที่โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร

คำนำ

อำนาจโท พระยาอนุกูลวิธาร (ชม จันทรพิศมัย) มาแจ้ง
ความที่ราชบัณฑิตยสภา จะทำการปลงศพ นางทิพย์รัตนสมย์ต
(แหม่ม พุกกานนท์) มารดาของภริยา กัณฑ์คุณหญิงอนุกูลวิธาร (ใบ
จันทรพิศมัย) ภริยา ใครพิมพ์หนังสือแจกในงานนั้นสักเรื่อง ๑ ขอให้
ข้าพเจ้าเลือกเรื่องหนังสือและจัดการพิมพ์ให้ ข้าพเจ้าแนะนำให้ช่วยรับ
พิมพ์หนังสือขุณยญาสชาติก็ คุ้มเป็นหนังสือชุดใหญ่มีผู้รับพิมพ์มาโดย
ลำดับ ยังเหลือออกเรื่องที่จะขบประถมภาค พระยาอนุกูลวิธาร
เห็นชอบด้วยจึงพิมพ์ขึ้นเป็นสมุดเล่มนี้

หนังสือขุณยญาสชาติกนตนั้น ฉะบับเดิมเป็นภาษาบาลีกล่าวกันว่าแต่ง
ในเมืองไทย คุ้มหนังสือคัมภีร์นี้ไม่มีในประเทศอื่นที่นับถือพุทธศาสนา
เช่นลังกาและพม่า กัณฑ์พิศมัยแห่งเอาคำไทยไปผูกใช้ก็มี ที่ยิ่ง
กว่านั้นเอาภาษาไทยใส่ลงไปตรง ๆ หลาย ๆ ประโยคก็มี แต่หนังสือ
คัมภีร์นี้จะแต่งในสมัยใดไม่มีหลักฐานบอกไว้ เป็นแต่ประมาณกันว่าแต่ง
ภายหลังพวกคัมภีร์มังคลัตถที่ป็นและคัมภีร์สารสังคหะ ซึ่งแต่งในเมือง
ไทยเมื่อพุทธกาล ๒๐๐๐ ปีเศษ คุ้มหนังสือซึ่งแต่งคราวนั้นไม่กล่าว
ถึงหนังสือขุณยญาสชาติเลยอย่าง ๑ คุ้มสำนวนหนังสือขุณยญาสชาติก
ทราบกว่าหนังสือซึ่งแต่งในสมัยนั้นอย่าง ๑

นิทานในขัณฑ์ชาติกนกมีผู้นิยมกันมากมานานแล้ว ถึงพระเจ้า
แผ่นดินรัชกาลให้แต่งเขียนเรื่องเล่นหนึ่ง ดังเช่นสมุทรโฆษเป็นต้น แล
ยังใ้ใคร่มีเอาเรื่องมากคิดประพันธ์เป็นโคลงฉันทกาพย์กลอนอีกมาก ควร
นับว่าเป็นวรรณคดีของไทยแท้ ๆ ใด เรื่องหนึ่ง หวังว่าผู้ใดรับหนังสือไป
จะพอใจเป็นส่วนมาก

พิณทองแพ

ราชบัณฑิตยสภา

วันที่ ๒๖ มกราคม พุทธศักราช ๒๔๗๓

๑๕๕
ปัญญาสาตก

เรื่องที่ ๕๐

พระราชานิพนธ์ (แจ่ม บุรณนที) เปรียญ ๖ ประโยค

วิเศษราชบัณฑิต เรียง

๕๐ พากุลชาตก

สุนขทาส วจนนที อภิ สตุถา เขตวเน วิหรนุโต เทวทตติ
อารพุก กเถสิ

สตุถา สมเด็จพระบรมศาสดาจารย์ เมื่อเสด็จสำเร็จพระปริยัติ
อยู่ณพระเชตะวัน อารพุก ทรงพระปรารภพระเทวทัตให้เป็นเหตุของต้น
กเถสิ จึงทรงแสดงผลคือชาตกนี้ อันพระสังคตีกาจารย์กำหนดด้วย
บาทพระคาถาว่า สุนขทาส วจนัน คงนเป็นอาทิ

เอกทวิสิ หิ แท้จริง วันหนึ่งภิกษุทั้งหลายนั่งสนทนากันในโรง
ธรรมสภาว่า ดูกรอาวโสทั้งหลาย พระเทวทัตทำความเพียรตะเกียก
ตะกายเพื่อจะฆ่าพระผู้มีพระภาคเจ้า แต่ก็ไม่สามารถที่จะฆ่าพระพุท
องค์ได้ มาบัดนี้พระเทวทัตนั้นก็ถึงความพินาศฉิบหายไปเอง

ในลำดับนั้น สมเด็จพระบรมศาสดาได้ทรงสัจจะอุปวาทกถาของ
ภิกษุทั้งหลายด้วยทิพย์โสตญาณ จึงเสด็จออกสู่การจากอาสน์ เสด็จ
พุทธลีลาสมาทรงประทับณโรงธรรมสภา แล้วมีพระพุทธานุญาตวิสถาม

๔
ขุณฺณาสชาตก

ว่า คุกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายนั่งสนทนาถึงเรื่องอะไรกัน ครั้น
 ภิกษุทั้งหลายทูลความตามทีไต่สนทนานั้นให้ทรงทราบ จึงมีพระพุทธ
 คำว่า คุกรภิกษุทั้งหลาย พระเทวทัตจะได้คิดประทุษร้ายตถาคต
 แล้วแลถึงความฉิบหายแต่ในชาตินี้เท่านั้น ห้ามมิได้ แม้ถึงในชาติปาง
 ก่อน พระเทวทัตก็ได้คิดประทุษร้ายตถาคต แล้วแลถึงความฉิบหายทุก
 ชาติ มีพระพุทธคำรัสถึงแล้วก็ทรงคุณุณภาพ พระภิกษุเหล่านั้น
 จะใคร่ทราบอดีตนิทานจึงทูลอาราธนา พระพุทธองค์ก็ทรงนำเรื่องใน
 อดีตกาลมาตรัสเทศนาดังต่อไปนี้ว่า

อดีเต ภิกขเว พาราณสียํ พุรหุมทตฺโต นาม ราชา รชฺชํ
 กาลเรสี ๗ ล๗ คุกรภิกษุทั้งหลาย ในกาลเป็นอดีตล่วงแล้ว พระราชา
 ทรงพระนามว่าพรหมทัต ทรงครองราชสมบัติอยู่ในเมืองพาราณสี ใน
 กาลนั้นมีเศรษฐีผู้มีทรัพย์คนหนึ่งชื่อว่า โภควุฒิ ตั้งบ้านเรือนอยู่ใน
 ที่ศุภรพาแห่งเมืองพาราณสี เศรษฐีนั้นเป็นผู้บริบูรณ์ด้วยโภคทรัพย์สมบัติ
 แลมีทรัพย์นับประมาณได้ ๗ โภฏี ทั้งเป็นผู้มีบริวารมากมาย แต่ไร้บุตร
 คือยังหาไม่มี ครั้นอยู่นานมา โภคทรัพย์ที่มีอยู่นั้นก็ร่อยหรอไป
 ยิ่งเหลืออยู่ประมาณสักเล่มเกวียนหนึ่งหย่อน ๗ เศรษฐีนั้นจึงประกอบ
 การทำมาหากินด้วยตนเองสองคนกับภรรยา

ฝ่ายบิดาของเศรษฐีนั้น ตายไปเกิดเป็นพระอินทร์อยู่ในพิภพดาวดึงส์
 ในกาลนั้น พระโพธิสัตว์ของเราทั้งหลาย ก็ขึ้นไปอยู่ที่อยู่ในชั้นดาวดึงส์
 เหมือนกัน แต่ถึงคราวที่จะสิ้นอายุจติอยู่แล้ว ขณะนั้น โภควุฒิเศรษฐี

๕๐ พากุลชาติก

มีอายุได้ ๕๐ ปี เป็นผู้ยากจนลงโดยลำดับ ๆ มา ที่นั้นบิดาท่านไปเป็น
 พระอินทร์จนกษัตริย์มาลงเคราะห์เป็นบุตรว่า บุตรของเราที่อยู่ในมนุษย์
 โลก เป็นอย่างไรหนอ ครั้นพิจารณาไปก็รู้ว่าบุตรนั้นยากจนลง จึง
 ดำริห์เห็นว่า บุตรของเราผู้จะดำรงวงศ์ตระกูลไว้ไม่ได้ ตระกูล
 ของเราก็จะเสื่อมสูญเสีย อย่างกระนั้นเลย เราจะต้องปลุกหน่อตระกูล
 ของเราชน ให้สืบต่อประเพณีเชื้อสายของตระกูลต่อไป ครั้นดำริห์ถึง
 นั้นแล้ว จึงพิจารณาเลือกหาผู้ที่มีบุญญาธิการ ก็ได้เห็นพระโพธิสัตว์
 ผู้จะสิ้นอายุสังขารจิตอยู่แล้ว จึงไปส่งสำนักพระโพธิสัตว์นั้น ยืนแทบ
 ประทิวมาจนแล้วกล่าวว่าคุณกรท่านผู้เนียรทุกข์ ตัวท่านจะสิ้นอายุจิต
 จากภพแล้ว ขอท่านจงได้ ไปเกิดในครรภ์ภรรยาของโกควุฒิเศรษฐี
 นั้นเทอญ

พระโพธิสัตว์นั้น รัชคาเชื่อเชิญของท้าวสักกเทวราชแล้ว ครั้น
 เวลาเย็นยามถึงราตรี ก็จิตจากดาวดึงส์เทวพิภพ ลงไปปฏิสนธิ
 ในครรภ์ภรรยาของโกควุฒิเศรษฐี

ในเวลาถึงแห่งราตรีที่พระโพธิสัตว์ปฏิสนธินั้น ภรรยาของโกควุฒิ
 เศรษฐีได้เห็นสยบนิมิตว่า มีต้นจำปาต้นหนึ่ง ประดิษฐานเอารากหยั่ง
 ลงในอ่างทองทั้งสอง อันตั้งอยู่โดยลำดับกันในท่ามกลางเรือน เมื่อ
 กาลล่วงไปได้ ๑๐ ปี อ่างทองใบที่หนึ่งก็แตกทำลาย ฝ่ายอ่างทอง
 ใบที่สองนั้น ครั้นกาลล่วงไปได้ ๑๕ ปีก็แตกทำลายอีก แต่ต้นจำปา
 นั้นทงสูงขึ้นไปในอากาศ แล้วกลับลงมาประดิษฐานอยู่ณท่ามกลาง
 พระนคร มีกิ่งแลใบวรรณสีฐานแลดอกอันงามวิจิตรยิ่งนัก ครั้น

ขุณยาสชาคก

นางตนชนแต่เข้าตร์ จึงคิดรำพึงว่า สิบนิมิตของเราจะร้ายอย่างไร
 หนอ คิดคงนแล้ว ก็ไปส่สำนักพราหมณ์ผู้ทำนายสิบนิมิต จึงเล่าความ
 ตามนิมิตนั้นให้ฟัง แล้วถามว่า สิบนิมิตของข้าพเจ้านจะร้ายค
 ประการใด ขอท่านได้เมตตาพิจารณาทำให้ข้าพเจ้าด้วยเถิด

พราหมณ์ผู้ทำนายสิบนิมิตนั้น ก็พิจารณาใคร่ครวญตามสิบนิมิต
 แล้วทำนายว่า คุณนางผู้เจริญ ท่านจักได้บุตรผู้หนึ่งซึ่งมีขุณยธการ
 มาก แต่ทว่าเมื่อบุตรนั้นมีอายุได้ ๑๐ ปี ตัวท่านผู้เป็นมารดาจัก
 ถึงซึ่งความตาย ครั้นต่อมาเมื่อบุตรนั้นมีอายุได้ ๑๕ ปี ท่านที่เป็นบิดาก็
 จะทำกาลกิริยาตาย ต่อไปเบื้องหน้า บุตรของท่านนั้นจักได้ครอง
 ราชสมบัติเป็นอิศรภาพในเมืองพาราณสน

ภรรยาของ โภควดีเศรษฐีได้ฟังคำทำนายดังนั้น ก็มีความโสมนัส
 ยินดีเป็นอันมาก จึงอ้อลาพราหมณ์ผู้ทำนายนิมิตกลับมาเรือนตน แล้ว
 เล่าความที่ได้นิมิตนั้น แลเล่าความตามที่พราหมณ์ผู้ทำนายสิบนิมิต
 ทำนายนั้น ให้สามฟังถวญทุกประการ แต่นั้นมานางก็กระทำคัพภ
 ปรึหาร คือระวงพิทักษ์รักษาครรภ์ ไม่บริโภคของที่เผ็ดร้อนนึ่งเป็นต้น
 จนครรภ์นั้นถวญทศมาศ ลมกมมีชวาทก็บังเกิดจนการขวนข้น นางก็
 คลอดบุตรเป็นชายมีผิวพรรณคจทองคำธรรมชาติ มารดาบิดาก็มีจิตต์
 พิศวาสยงนั้ จึงตั้งชอบุตรนั้นว่าพากุลกุมารคงน เพราะถอเอาเหตุ
 ที่พราหมณ์ผู้ทำนายสิบนิมิตได้ทำนายไว้ว่า กุมารนี้จะได้เป็นอิศรภาพใน
 ตระกูลทั้งสองนั้น เป็นเนมิตกนาม แลมารดาบิดานั้นก็มิได้มีความ
 ประมาท เพราะเหตุที่รู้ว่าตัวนั้นจักตายเป็นแน่ จึงตั้งหน้ายำเพญูทาน

รักษาศิลหาแลอุโบสถศีล

ทั้งประคยประคองเลี้ยงรักษายุตรนั้นโดย

ชอบธรรม

ของหน้าแต่นั้น ครั้นพากุลกุมารอายุได้ ๑๐ ปี ฝ่ายมารดา
 ทำกาลกิริยาตาย ชนไปบังเกิดในวิมานทองในดาวดึงส์เทวพิภพ ครั้น
 พากุลกุมารมีอายุได้ ๑๕ ปี เศรษฐีผู้บิดาก็เกิดพยาธิช่วยไข้ เมื่อได้
 รัชทุกขเวทนาเพราะพยาธิขยคน จึงเรียกบุตรนั้นเข้ามาใกล้แล้วสั่งว่า
 ลูกพ่อผู้เป็นลูกรัก บิดานี้เห็นจะตายเป็นแน่ ถ้าบิดาตายแล้วเจ้าอย่า
 เฆาทรากศพของบิดาเสียเลย จงนำทรากศพของบิดาไปให้นอนหงายอยู่
 ในป่าช้า แล้วจงตั้งอ่างน้ำไว้ในที่ใกล้ศพนั้น บิดาตั้งใจจะให้เนื้อใน
 สรีระเป็นทานแก่สัตว์ทั้งหลาย ก็เมื่อสัตว์ทั้งปวงกินเนื้อหมดเหลือแต่
 กระดูกแล้ว เจ้าจงนำเอากระดูกโครงกระดูกของบิดามารักษาไว้ ถ้าหาก
 ว่าเจ้าจะไถนาหว่านเข้าในไร่ใด เจ้าจงเอาเชือกผูกกระดูกโครงกระดูกของ
 บิดาลากไปในที่นั้น ถ้ากระดูกโครงกระดูกของบิดามีติดข้องอยู่ในที่นั้น
 เจ้าจงอย่าทำไร่ไถนาในที่นั้นเลย ถ้ากระดูกโครงกระดูกของบิดาติดข้องอยู่
 ในที่ตำบลใด เจ้าจงไถนาหว่านเข้าลงในที่ตำบลนั้น ครั้นเศรษฐีสั่ง
 ยุตรตั้งนั้นแล้ว ก็กระทำกาลกิริยาตายไปเกิดในดาวดึงส์พิภพ

ฝ่ายพากุลกุมารนั้น ครั้นบิดาตายแล้วทำตามคำสั่งของบิดา
 แล้วเก็บกระดูกโครงกระดูกของบิดามารักษาไว้ จำเดิมแต่นั้นมาก็อยู่แต่ผู้เดียว
 ไม่มีญาติแลสหหายเป็นเพื่อนสอง ครั้นอยู่มาอายุได้ ๑๖ ปี จึงคิดว่า
 ตัวเรานี้เป็นคนผู้เดียวอยู่ครอบครองเรือนอันโตใหญ่ มิได้มีผู้ใดเป็นเพื่อน
 สอง อย่างระนุนเลย เราจะไปแสวงหาสัตว์สักตัวหนึ่งมาเลี้ยงไว้เป็น

๖ ขัญญาสชาตก

เพื่อนเรา เมื่อเราลากกระโหลกศีรษะบิดาไปขังอยู่ในที่ใด จะได้
ไถนาหว่านเข้างในในที่นั้น ครนคึกคกนแล้ว ก็ไปเที่ยวหาสัตว์ที่จะมา
เลี้ยงไว้เป็นเพื่อน จึงเคิรมาถงเรอนหญิงหม้ายคนหนึ่ง

ฝ่ายหญิงหม้ายนั้นเลี้ยงนางสนขไว้ตัวหนึ่ง นางสนขนั้นคลอดลูก
ออกมาสามตัว ในลูกสนขสามตัวนั้น ตัวหนึ่งขาว ตัวหนึ่งเหลือง
ตัวหนึ่งแดง

พากลกumarนั้น ครนไปถึงเรอนหญิงหม้าย ก็ไคเห็นลูกสนข
ทั้งสามนั้น จึงขนไปหาหญิงหม้ายแล้วพูดว่า ข้าแต่แม่ ข้าพเจ้าเป็นคน
กำพร้าไม่มีญาติ ตั้งแต่มารดาบิดาทายแล้ว ข้าพเจ้าก็เป็นคนผู้เดียว
แท้ ๆ ไม่มีใครเป็นเพื่อนสองเลย แม่จึงขายลูกสนขให้ข้าพเจ้าสักตัวหนึ่ง
ข้าพเจ้าจะขอไปเลี้ยงไว้เป็นเพื่อน

หญิงหม้ายไคฟังคกนนั้นก็มีความสงสารจึงพูดว่า ตุกรพ่อ เรา
ไม่ต้องการที่จะขอขายเอามูลค่า พ่อจะต้องการตัวไหนก็ขยเอาไปตาม
ปรารถนาเถิด แต่ทว่า ตัวเรานักเป็นคนผู้เดียวมิไคมีบุตรธิดา เรา
ปรารถนาจะตั้งท่านไว้ในที่เป็นบุตรเรา ท่านจึงเป็นบุตรของเราแต่วันนไป
พูดคกนแล้ว ก็เข้าสวมกอดพากลกumarจูบเกล้าแล้ว ก็ให้อาบน้ำชำระ
กายแลให้บริโภคโภชนาหาร จึงเคอนให้เลอกขยลูกสนขเอาตามชอบใจ

ในลำคยนั้น พากลกumarก็ขยเอาลูกสนขตัวขาว แล้วลาหญิง
หม้ายพาลูกสนขนั้นไปเลี้ยงไว้ที่เรอน ครนต่อมาถงฤดูฝน มหาชน
จะทำไร่ไถนา ต่างก็เที่ยวขอหาโคกระบือเป็นคัน บางคนก็ลงมือไถ
หว่านในที่นานนั้น ๆ

๕๐ พากุลชาตก

ฝ่ายพากุลกุมารนั้น เอาเชือกผูกกระโหลกศีรษะของบิดา ลาก
 ไปในที่นาต่าง ๆ ตามคำที่บิดาสั่งไว้ แต่ลากมาลากไปถึง ๓ วันล่วง
 แล้ว หัวกระโหลกบิดาก็มีไต่ติดข้อมอยู่ในที่นาใด ๆ พากุลกุมารก็
 ลากต่อไป จนถึงประเทศที่อันตอนสูงประมาณได้ ๑๐๐ วา หัวกระโหลก
 ศีรษะบิดาก็ข้อมอยู่ในที่นั้น พากุลกุมารจึงคิดว่า ประเทศที่นี้เป็นที่สูง
 เกินประมาณนี้ เราไม่ควรจะลากไปทำไมเข้าสาธิตเลย แต่ที่ว่าเรา
 จะละทิ้งถ้อยคำของบิดาที่สั่งไว้ ก็ไม่เป็นการสมควร เพราะฉะนั้น เรา
 ควรจะพากเพียรลากไปก่อนนแลทำให้เป็นที่นา จนกว่าจะหว่านเข้าสาธิต
 ลงให้จึงได้ คิดดังนี้แล้ว จึงยกกระโหลกศีรษะบิดาขึ้นวางไว้ณที่ข้าง
 หนึ่ง จึงกระทำความเคารพกราบไหว้ แล้วกลับมาเรือน ครั้นรุ่งขึ้นก็
 รับประทานอาหารแต่เช้า จึงเรียกลูกสุนัขด้วยเสียงว่า หห แล้วพา
 ลูกสุนัขไปสู่ที่อันตอนสูงนั้น พอไปถึงก็แผ้วถางถากทำที่นอนยั้งคำ
 แล้วก็กลับมาเรือนอาบน้ำบริโภคอาหารแล้วก็เข้านอน รุ่งเช้าก็พาลูก
 สุนัขไปแผ้วถางที่นอก เวลาเย็นก็กลับบ้าน กระทำอาการโดยนัย
 อยู่สามวัน

ในกาลนั้น พิภพของท้าวสักกเทวราชก็แสดงความร้อนผิปรกติ
 ท้าวสักกเทวราชจึงดำริหว่า ผู้ใดจะทำเราให้เคลื่อนจากเทวสถานหนอ
 ครั้นพิจารณาแล้วก็แลเห็นพากุลกุมารหน่อพทธางกูร ซึ่งประกอบภารงาร
 อยู่อย่างนั้น จึงพาเทพยวิษิตลงไปสู่มนุษยโลก ช่วยกันแผ้วถางชำระ
 ที่ตอนนั้นให้สำเร็จแล้วจึงเขียนหนังสือบอกไว้ว่า เราคือท้าวสักกเทวราช

ขณฺณาสชาคก

ไ้มาชำระถากถางที่อื่นไว้สำหรับให้แก่พากุลกุมารผู้เดียว ชักหนังสือ
แล้วก็กลับไปยังเทวโลก

ปุนทิวเส ครั้นเวลารุ่งเช้า พากุลกุมารบริโภคอาหารแล้ว จึง
เรียกลูกสนักไปสู่นั้น ครั้นไ้เห็นท่อนแฉ้วถางเตียนเป็นอนติกก็เสียใจ
ควยนึกว่ามีผู้มาชำระซึ่งครอบครองเสียแล้ว จึงแลดูไปในทิศต่าง ๆ ก็
ไ้เห็นหนังสือที่เขียนขกไว้ เข้าไปอ่านคร้ว่าท้าวสักกเทวราชมาชำระไว้
ให้ ก็มีใจโสมนัสยินดีจึงกลับมาเรอน เมื่อตนไ้ไขหญ้าที่แฉ้วถาง
ไ้วันนั้นแห่งคแล้ว ก็เอาไฟไปจุดทำให้เตียนเป็นทนา จึงหว่านเข้าเปลือก
ลงในทนั้น แลวกก็กลับมาเรอนอก จึงจกแจงรวบรวมทรัพย์สิ่งของเก็บงำ
ซ่อนฝังคแล้ว ก็ไปยังทนานันกับลูกสนัก จึงปลุกเรอนเป็นกระท่อมลงใน
ทนานัน แล้วยู่เฝ้าเข้าเปลือกในนาของตน ครั้นเข้าในนานันเกิด
ผลมีรวงเต็มบริบูรณ์ ด้วยอานภาพแห่งกระโหลกศีรษะของบิคา ก็
ทำการเก็บเกี่ยวกองเป็นลอมขนไว้ ภายหลังพากุลกุมารโพธิสัตว์นั้น
จะใคร่รักษาอุโบสถคิล จึงจกแจงอาบน้ชำระกายแต่เวลาเช้า แลว
สนาทานคิลพร้อมด้วยองค์แปดประการ ครั้นสมาทานถอมันแล้ว ก็
พิจารณาใคร่ครวญคิลที่ตนรักษา เมื่อเห็นว่าคิลของตนบริสุทธิ์บริบูรณ์
คแล้ว ก็เกิดความขติโสมนัส จึงคึกว่า เรานอนาถาเป็นคนผู้เดียวหา
ญาติคามิไ้ จะมาอยู่กลางทุ่งกลางป่าคังนี้ ที่ไหนเราจะไ้ภรรยา
กับเขาข้าง คคแล้วก็เกิดความสลตใจ จึงปริวิตกต่อไปว่า ไร้ตัวของ
เรานเป็นคนผู้เดียวแท้ ๆ มารดาบิคาแลญาติสาโลหิตมิตรสหายก็มีไ้มี
เลย เรานมีแต่ลูกสนักตัวเดียวอยู่เป็นเพื่อน ถ้าเกิดพยาธิขวยไข

หรือถูกอันตรายแต่เนอร้ายเป็นตนมาเขยตเขยพิ กจักถึงซึ่งความตาย
โดยแท้ อนึ่งเล่าเรากัปราถนาจะเป็นพระพทธเจ้า เพื่อจะไต่เปลืองสัตว์
ทั้งปวงออกจากสังสารวัฏ ความปราถนาของเราจะสำเร็จหรือหนอ ราพึง
ถึงตวตงนแล้ว ก็เกิดความทกข์โทมนสน้ำตาไหล

ในขณะนั้น ทวยอานภาพแห่งคิลแลความปราถนาของพากุลกุมาร
โพธิสัตว์ อาสนะของท้าวสักกเทวราชก็แสดงอาการอันร้อน

แท้จริงในกาลก่อนหน้านั้น ท้าวสักกเทวราชได้ให้นางเทวธิดา
ผู้หนึ่ง ซึ่งจวนจะสิ้นอายุจติจากเทวโลก ไปยังเกิดในครรภ์นางอัครมเหษี
ของพระยาสัตตกกุณราชแล้ว เพราะฉะนั้น เมื่ออาสนะแสดงความร้อน
ท้าวสักกเทวราชจึงพิจารณาดู ก็รู้ความปริวิตกของพากุลกุมารโพธิสัตว์
นั้น จึงพิจารณานางเทวธิดาต่อไป ก็รู้ว่านางไปเกิดเป็นธิดาของพระยา
สัตตกกุณราช ซึ่งครองราชสมบัติอยู่ในสัตตกกุณนคร

แท้จริงเมืองสัตตกกุณนครนั้น ตั้งอยู่ในทวีปน้อยอันหนึ่ง ซึ่งเป็น
บริวารของชมพูทวีป แลเป็นเมืองชนของเมืองพาราณสีด้วย แต่ไกล
จากชมพูทวีปถึง ๕๓ โยชน์ โดยยาวแลกว้างของเมืองนั้นได้ ๔ โยชน์
แลเป็นเมืองคอนสูงกว่าชมพูทวีปถึง ๕๐๐ วา ทั้งเป็นเมืองมีส่วนอุทยาน
แลแม่น้ำ แลสระโยกขรณีทั้งหลายแวดล้อม บริบูรณ์พร้อมไปด้วยไรรณา
ทั้งหลาย มีไรรเพาะปลูกแลไรรณาเข้าสาละเป็นต้น

พระยาสัตตกกุณราชซึ่งครองเมืองนั้น มีพระมเหษี ๗ คน พระ
มเหษีทั้ง ๗ นั้นมีธิดาคนละคน ๆ รวมเป็นธิดา ๗ คนด้วยกัน แต่ฝ่าย

๑๔ ขัญญาสชาตก

นางเทวธิดาที่จุติจากเทวโลกนั้น มาบังเกิดในครรภ์นางอัครมเหษีที่หนึ่ง ครั้นนางเจริญวัยอายุได้ ๑๖ ปี มีรูปทรงสัณฐานผิวพรรณอันงามอุดม อย่างยิ่ง เปรียบประดุจดังว่านางเทพอัปสรในสวรรค์

เมื่อท้าวสักกเทวราชส่องทิพเนตรเห็นนางนั้น จึงเสด็จลงจาก เทวโลก แล้วไปสู่สำนักพระยาสัตตกกุฎราช ประดิษฐานอยู่เหนืออากาศ แลแสดงรูปสรีรให้เห็นปรากฏ แล้วกล่าวสุนทรพจน์ว่า ทูกรพระยามนุษย์ เรามาหาท่านขณเพื่อจะขอธิดาท่านคนหนึ่ง ท่านจงให้ธิดาคคนที่เกิด ในนางอัครมเหษีที่หนึ่งแก่เราเถิด เราจะพาเอาไปให้แก่มาณพหน่อ พุทธางกูรผู้มีขัญญาธิการอันยิ่งใหญ่ ต่อไปมาณพหน่อพุทธางกูรนั้น จะได้ครองราชสมบัติในเมืองพาราณสี จักได้เป็นพระราชาผู้มีขัญญาธิการ อันล้ำเลิศ ธิดาของท่านนั้นก็จักได้เป็นอัครมเหษี

พระยาสัตตกกุฎราชได้ทรงฟัง ก็ประคองอัญชลีมีพระหฤทัยโลมมันต์ จึงมีพระราชดำรัสตอบเทวโองการว่า ข้าแต่ท้าวมณวาทเทวราช ขอ พระองค์จงเป็นทพของข้าพเจ้า จงพาธิดาของข้าพเจ้าไปตามพระ ประสงค์ที่ใดทรงเห็นชอบ แล้วจงทรงประกอบให้เป็นคุณเป็นประโยชน์ นั้นเถิด

ท้าวสักกเทวราชได้รับอนุญาตแล้ว ก็เข้าอุ้มราชธิดานั้นเหาะมา โดยอากาศ ครั้นมาถึงหน้าของพากลกุมารโพธิสัตว์ จึงนฤมิตไข่มุก ฟอง หนึ่งใหญ่ประมาณเท่าผลพัก มีสัณฐานภายในอ่อนนุ่มคจขยุย ใน ภายในของไข่มุกนั้น ขบริบูรณด้วยอาหารเครื่องประดับแลชนเนอโภชนาหาร ต่าง ๆ อันเป็นที่พิษเป็นต้น เมื่อราชธิดานั้นปราถนาสิ่งใดก็ได้อสิ่งนั้น

สมทั้งปราถนา ครั้นนฤมิตสำเร็จแล้วจึงให้ราชธิดาเข้าไปอยู่ในภายใน
ไซ่นั้น แล้วเอาไซ่นั้นไปวางไว้ในที่นาของพากุลกุมาร จึงบันดาลให้
ลูกสุนัขไปยืนเฝ้าไซ่นั้นอยู่ แล้วท้าวสักกเทวราชก็เสด็จกลับไปเทวโลก

ฝ่ายพากุลกุมารไต่ย็นเสียงลูกสุนัขเฝ้าอยู่มิได้หยุด ก็นึก
ประหลาดใจยิ่งนัก จึงลงจากเรือนกระท่อมเดินไปดูก็เห็นไซ่วางอยู่
ที่นั้น จึงหยิบเอาไซ่นั้นมาเก็บไว้บนเรือนกระท่อมอันเป็นทออยู่ ครั้นรุ่งขึ้น
เช้าก็ไปทำการงารในที่อื่นเป็นไรรู้

ส่วนราชธิดาที่อยู่ในไซ่นั้น เมื่อพากุลกุมารไปแล้วก็ออกจากไซ่
จึงทำการชำระล้างถูเก็บกวาด ทำเรือนกระท่อมนั้นให้หมดจดสะอาด
เป็นอันดี แล้วก็จัดแจงตกแต่งโภชนาหาร พร้อมทั้งคาวหวานตั้งไว้
แล้วนางก็กลับไปอยู่ในไซ่ตามเดิม

ฝ่ายพากุลกุมารทำการอยู่ในที่นา พอเย็นลงก็กำหนดในใจว่า
เวลานี้เป็นเวลาบริโภคอาหาร จึงเดินกลับมาแล้วขึ้นไปบนเรือนกระท่อม
ก็ไปเห็นโภชนาหารที่นางตกแต่งวางไว้ จึงนึกว่า ใครหนอมาจัดแจง
โภชนาหารไว้ให้เรา อาหารนั้นล้วนเป็นของดีประกอบด้วยไอชารสเลิศ
ต่าง ๆ ประคองจึงว่าพระกระยาหารที่เขาคงแต่งถวายพระราชานั้น
อย่ากระนั้นเลย ถ้าวันพรุ่งนี้มีผู้มาตกแต่งไว้อีก เราจึงจะคอยสอดแนม
ดูต่อไป คิดดังนี้แล้วก็บริโภคโภชนาหารนั้น แล้วเอาโภชนาหารที่เหลือ
จากบริโภคให้ลูกสุนัขกิน ลูกสุนัขนั้นครั้นได้กินอาหารที่พริกก็เลย
พูดภาษามนุษย์ได้ เพราะอานุภาพอาหารที่เป็นทิพย์นั้น

ครันรูงชนเข้า พากุลกumarตนชนชวนปากกลางหน้าแล้ว ก็มีไต่
 เกี้ยวท่านอนหมอนมุ้งแลของทไช้สอยทั้งปวง เข็ดประตูไวแล้วก็ไป
 ทำการในที่นาของตน

ฝ่ายราชธิดาก็ออกจากไช้ ไปเกี้ยวกำลังของทั้งปวงเรียบร้อยแล้ว
 ก็ตกแต่งโภชนาหารไว้คจากาก่อน แล้วก็กลับเข้าไปอยู่ในไช้ตามเดิม
 ส่วนพากุลกumarทำการแล้ว ถึงเวลากก็กลับมาเรือน เห็นสิ่งของ
 ทั้งปวงเก็บอยู่เรียบร้อย จึงบริโภคอาหารที่นางตกแต่งไว้แล้วคิดในใจ
 ว่า เราจะคอยสอดแนมจับให้จงได้ ครันรูงชนวนที่สาม พากุลกumar
 ตนนอนชวนปากกลางหน้าแล้ว ก็ทำอาการเหมือนจะไปทำงานธุจวันก่อน
 จึงไปนั่งช่อนอยู่ในที่แห่งหนึ่ง เพื่อจะคอยกว่าใครเป็นผู้มาจัดการบ้าน
 เรือน แลตกแต่งอาหารไว้ให้เราบริโภค

ส่วนราชธิดานั้น สำคัญว่าพากุลกumarไปนาแล้ว จึงออกมาจาก
 ฟองไช้ทำการเก็บกวาดแลตกแต่งโภชนาหารคจากาก่อน ครันรู้ว่า
 พากุลกumarออกไปช่อนอยู่ภายนอก นางจึงคิดว่า เราก็คงเป็นภรรยา
 ของพากุลกumarโดยแท้ต่อไปภายนอก พากุลกumarคงจักได้เป็นพระราชา
 ครองเมืองพาราณสี ตัวเราก็จักได้เป็นอัครมเหษีคัราชานิกษก นางคิด
 คงนแล้ว ก็มีไต่กลับเข้าไปอยู่ในฟองไช้อันเป็นที่อยู่ของตน เลยนั่งเป็น
 ปรกคิอยู่บนเรือนนั้น

พากุลกumarเห็นนางนั่งอยู่เป็นปรกคิแล้ว ก็ไปทำการงานที่ควร
 จะพึงกระทำในที่อื่นเป็นไร่นา ครันถึงเวลาเย็นกลับมา แลชนไปบนเรือน
 ก็ยังเห็นนางนั่งอยู่อย่างนั้น จึงชนไปขีคประตูเรือนแล้วถามว่า คุณกรเจ้า

ผู้มีพักตร์อันเจริญ เจ้านมนามชอโรมาแต่ไหน เจ้าเป็นหญิงมนุษย์หรือ
 เป็นยักษ์นี่ หรือเป็นนางเทวธิดาองค์ใด เหตุไฉนจึงได้มาอยู่ใน
 ราชธิดาจึงตอบว่าข้าแต่ท่านผู้เป็นเจ้า ข้าพเจ้านเป็นธิดาของพระยา
 สัตตกกุฎราช ท้าวสหัสสนัยผู้มีอำนาจพาข้าพเจ้ามาเพื่อจะให้ปฏิบัติท่าน
 อนึ่งท้าวสกกเทวราชนั้นได้ให้ไซ้ฟองนี้ไว้ เพื่อสำหรับใส่ชอนเรือนหินภย
 อันจะมาถึง เปลือกไซ้จะเป็นที่พึ่งของข้าพเจ้า เมื่อเวลาต้องภัยใดทุกข์
 ต่าง ๆ พากุลกุมารได้ฟังดังนั้น จึงหยิบเปลือกไซ้มาดูแล้วส่งให้แก่นาง
 นางรับเปลือกไซ้แล้วก็เอาไปเก็บไว้ จึงตักแต่งอาหารให้พากุลกุมาร
 บริโภค ครั้นพากุลกุมารบริโภคเสร็จแล้ว นางก็บริโภคต่อภายหลัง
 แล้วให้ โภชนะที่เหลือจากบริโภคแก่ลูกสนธิ

จำเริญแต่นั้นมา ชนทั้งสองก็อยู่ร่วมสมัครสังวาสเป็นสามีภริยากัน
 แลราชธิดานั้นก็ไถนามชอว่า นางสุขมาอันธทา เพราะเหตุที่นาง
 ได้อาศัยอยู่มาในฟองไซ้

ฝ่ายชนชาวบ้านทั้งหลายที่ได้คุ้นเคยกับพากุลกุมารมาแต่ก่อน
 พากันเที่ยวไปมาอยู่ที่นั่น ครั้นเห็นสองสามีภริยาอยู่กินด้วยกัน ก็พูด
 ชุบชิบกันว่า พากุลกุมารนี้ เป็นคนทศกศะ ยากจนหาที่พึ่งมิได้
 กลับมาได้เมียมีรูปร่างงดงามน่าชื่นชม ดุจนางเทพธิดาในสวรรค์
 พากุลกุมารนมีบุญเป็นอัครรรยหนอ ก็คิดพิททชาวบ้านพูดกันนั้น ก็
 เลื่องลือออกไปตลอดบ้านตำบลนั้น

ฝ่ายคามโภชกชนช่วย ผู้เก็บส่วยในบ้านตำบลนั้น เมื่อได้ฟัง
 กิตติศัพท์แต่ลูกบ้านของตน ก็มีความปรารถนาจะไปดูสองสามีภริยา จึง

ออกจากบ้านตรงไปยังหน้าของพากุลกุมาร ครั้นเห็นนางมีรูปทรง
 สันฐานงามอกม แลประกอบไปด้วยลักษณะสิริวิลาส มีผิวพรรณอัน
 งามบริสุทธิ์สะอาด ดุจดังว่านางเทพอัปสรในสวรรค์ ทั้งบริบูรณ์ไปด้วย
 สีสลาจารวตอันดี จึงคิดว่า นางคนนี้มีลักษณะอันงามมิได้สมควรแก่

พากุลกุมารอันเป็นคนเลวทรามนั้นเลย เพราะเหตุว่าพากุลกุมารนั้น
 เป็นคนยากจนอนาถา อนึ่งนางคนนั้นก็มิได้สมควรแก่อาตมาผู้เป็น
 ความโงะกชชนเหมือนกัน เพราะเหตุว่านางนั้นมีรูปอันงามเลิศยิ่งนัก

อย่างกระนั้นเลย เราจะเข้าไปเฝ้าพระราชาในเมืองพาราณสี ทูลให้ทรง
 ทราบว่า พากุลกุมารคนนั้นมาได้ถือฉัตรตะนยะเป็นภรรยา แต่นางนั้นมิได้
 สมควรแก่พากุลกุมารเลย เพราะพากุลกุมารนั้นเป็นคนจนอนาถา

ควรจะไปนำฉัตรตะนยะนั้นมาตั้งไว้ ให้เป็นอัครมเหษีของพระองค์ ครั้นความ
 โงะกชกคคังงันแล้ว จึงเข้าไปเฝ้าพระเจ้าพาราณสีทูลว่า ข้าแต่สมมติ

เทวธา บัดนี้พากุลกุมารผู้เป็นคนทุคคตะอนาถา ได้หญิงแก้ว มีนาม
 ชื่อว่าสขมาอันหาเป็นภรรยา ควรพระองค์จะไปนำหญิงแก้วนั้นมาแล้ว
 ตั้งไว้ในที่ เป็นอัครมเหษีของพระองค์ พระพุทธเจ้าข้า

พระเจ้าพาราณสีได้ทรงฟังดังนั้น จึงตรัสว่า ดูกรความโงะกช
 ท่านอย่ากล่าวอย่างนี้ ถ้อยคำของท่านไม่สมควร เพราะว่าพากุลกุมาร
 นั้นมิได้มีโทษแลความผิดอันใดอันหนึ่ง ซึ่งจะให้เราไปชิงเอาภรรยา
 ของเขามาเช่นนี้ เช่นการมิได้สมควรเลย

ความโงะกชจึงกราบทูลว่า ข้าแต่สมมติเทวธา ข้าพระบาท
 ได้ขอกกล่าวพากุลกุมารนั้นแล้วว่า ท่านจงไปเฝ้าพระราชาผู้เป็น

พระมหากษัตริย์เจ้าขอพระขรรค์ปุกเกล้าเป็นทพงเกิด เพราะว่าพระราช
 มหากษัตริย์นั้น พระองค์เป็นทพงของสรรพสัตว์ทั้งหลายทั่วไปมิได้
 เลือกหน้า เมื่อข้าพระบาทกล่าวอย่างนี้ พากุลกุมารนั้นก็มีไคมาเฝ้า
 ฝ่าพระบาท พระเจ้าพาราณสีไคทรงสคยก็ทรงนั่ง มิได้มีพระดำรัส
 ประการใด คามโกชกจึงกราบทูลต่อไปอีกว่า ข้าแต่สมมติเทวราช ขอ
 พระองค์ได้ โปรดส่งคำสั่งไปถึงพากุลกุมารนั้นว่า ให้พากุลกุมารหา
 ไก่ตัวหนึ่งมาชนกบไก่อของหลวง ถ้าว่าไก่ของพากุลกุมารนั้นแพ้ไก่ของ
 หลวง ก็ควรจะไปนำเอาภรรยาของพากุลกุมารนั้นมา แทนเงินค่า
 เติมพนธ์ของไก่ที่แพ้ขึ้นเกิด พระพททเจ้าข้า
 พระเจ้าพาราณสีไคทรงสคยอธิบายดังนั้น ก็ทรงรับว่าอธิบายอนันต
 สามารถให้สำเร็จประโยชน์ไค จึงตรัสขังคยราชบุรุษผู้หนึ่งว่า ทุกร
 พระนายเจ้าจงไปหาพากุลกุมารซึ่งตั้งเคหสถานอยู่ณที่นั่น แล้วจง
 กล่าวว่ ทุกรพากุลกุมาร ท่านจงแสวงหาไก่ชนตัวหนึ่ง ไปชน
 กบไก่อของพระราชในวันพรุ่งนี้ ราชบุรุษรับพระราชโองการแล้วก็ไปหา
 พากุลกุมาร บอกความตามมีพระราชโองการนั้น
 พากุลกุมารไคฟังดังนั้นจึงเข้าไปบอกภรรยาว่า ทุกรเจ้าผู้มีพกตร
 อนเวิญ บัดนี้พระราชามีรับสั่งให้ราชบุรุษมาบอกว่ ให้พืหาไก่ไป
 ชนกบไก่อของพระราชในวันพรุ่งนี้ ก็แต่ว่าเมื่อวันวาน คามโกชก
 ไคมายังเคหสถานของเรานี้ ไคเห็นเจ้าผู้บริบูรณ์ด้วยรูปสรีระอันงาม คง
 จะนำเอาความไปทูลพระราชให้ทรงทราบเป็นแน่ แต่เราทั้งสองจะคิด
 ประการใด

นางสุขมาอธทาจึงกล่าวตอบว่า ข้าแต่ท่านผู้เป็นสามี ท่านอย่าคิดวิตกกังวลไปเลย การที่จะแสวงหาไก่ไปชนนั้น เป็นภาระธุระของดิฉันเอง ครั้นนางตอบดังนี้แล้ว ก็ไปยังทอนเป็นที่เก็บซึ่งฟองไข่ จึงเอามือล้วงเข้าไปภายในกระเปาะแห่งฟอง จับเอาไก่ตัวหนึ่งมาส่งให้แก่สามี แล้วบอกว่า ข้าแต่ท่านผู้เป็นสามี ท่านจงนำเอาไก่ตัวนี้ไปชนกับไก่ของพระราชชา แลชี้ให้พริว่า ขอให้ท่านมีชัยชำนะเถิด

พากลกุมารรับไก่แล้วก็มีจิตตชนชม ไสมนัส จึงอุ้มไก่อ้นั้นเข้าไปเฝ้าพระราชชา ครั้นถึงจึงถวายบังคมแล้วทูลถามว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นมหाराช ข้าพระบาทได้ทราบเกล้าว่า พระองค์ส่งราชบุรุษไปถึงข้าพระบาท พระพุทธเจ้าชา จึงมีพระราชดำรัสว่า เออคกรพากลกุมาร เราได้ส่งราชบุรุษให้นำข่าวสาสน์ไปถึงท่าน บัดนี้ท่านได้นำไก่มาชนหรือ ข้าแต่สมมติเทวราชเจ้า ข้าพระบาทได้นำไก่มาแล้ว สดแต่แต่จะทรงพระกรุณาโปรด ฯ พระพุทธเจ้าชา

พระเจ้าพาราณสีจึงมีพระราชดำรัสว่า ถ้ากระนั้น เราพากันไปที่หน้าพระลานท้องสนามหลวงเถิด มีพระราชดำรัสดังนี้แล้ว ก็เสด็จออกจากราชการไปยังหน้าพระลาน พร้อมกับพากลกุมารนั้น ครั้นถึงจึงทรงประทัยณราชอาสน์ ตรัสบังคยอำมาตย์ผู้หนึ่งว่า คกรพระนาย ท่านจงไปนำเอาไก่ที่จะชนนั้นมา

อำมาตย์รับพระราชบัญชาแล้ว ก็ไปนำไก่ชนขนาดใหญ่มาตัวหนึ่ง ไก่ันสูงใหญ่กว่าไก่ของพากลกุมาร ในราวสามสองหรือสองเอาหนึ่ง ครั้นมาถึงจึงปล่อยไก่อ้นั้นให้พระราชชาทอดพระเนตร

พระเจ้าพาราณสีทอกพระเนตรแล้ว จึงตรัสซุ่มว่า ตุกรพากุล
 กุมาร ถ้าหากว่าไก่อของท่านแพ้ไก่อของเราไซ้ ท่านจงให้ภรรยา
 ของท่านแก่เรา ตรัสซุ่มดังนี้แล้ว จึงมีรับสั่งให้ปล่อยไก่อทั้งสอง
 ลงในสังเวียนเป็นที่ชนไก่ พากุลกุมารจึงปล่อยไก่อของตนลงในสังเวียน
 ข้างฝ่ายอำมาตย์ก็ปล่อยไก่อหลวงลงในสังเวียนพร้อมกัน

ฝ่ายไก่ที่พายนันก็ชนแลปรบขกย่นอยู่ ข้างฝ่ายไก่อหลวงมิได้ปรบ
 ขกแลมิได้ชนเลย ขณะนั้นไก่อทั้งสองต่างก็เข้าจิกต่อกันพลวันไปมา ข้าง
 ไก่อที่พยจึงลงเคอแยแทงลูกตาทั้งสองของไก่อหลวง แล้วเลยตีเตะเอา
 แขงแลขกทั้งสองของไก่อหลวงหักในทันใด ไก่อหลวงก็ถึงอัยราชัยพ่าย
 แพ้ไก่อของพากุลกุมาร

ขณะนั้น มหาชนทั้งหลายมีมหาอำมาตย์เป็นประธาน ต่างก็พูด
 กันว่า น่าอัศจรรย์จริงหนอ ไม่เคยพบเคยเห็นไม่ควรจะเป็นก็เป็นไปได้
 ไก่อตัวเล็กกลบชนะไก่อตัวใหญ่ ไก่อหลวงนั้นใหญ่กว่าราวสองเอาหนึ่ง
 กลบอัยราชัย

ฝ่ายพระเจ้าพาราณสีนั้น มีพระหฤทัยประกอด้วยความโทมนัส
 ทั้งมีความละอายอกสัพวกราชบริษัฑแลมหาชนทั้งหลาย ทรงชบเซา
 นิ่งอยู่ แล้วทอกพระเนตรคหน้าคามโภชก ๆ ก็แลดูพระพิกัตร์พระเจ้า
 พาราณสี มีรู้ทว่าจะทำประการใด

ส่วนพากุลกุมารนั้น ครั้นไก่อของตนมีชัยชนะแล้ว ก็กราบ
 ถวายบังคมลาพระเจ้าพาราณสี อ้อมไก่อกลับมายังเรือนอันเป็นที่อยู่ของ
 ตน แล้วบอกความนั้นแก่ภรรยา

๔
ขณฺญาสชาคก

พระเจ้าพาราณสีนั้น ครั้นพากลกุมารกลับไปแล้ว จึงตรัส
ปรักษากับคามโภชกว่า ตุกรคามโภชก เราจะคิดอุบายอย่างไร
ต่อไปอีกเล่า

คามโภชกกราบทูลว่า ข้าแต่สมมติเทวราชเจ้า พากลกุมาร
นั้นเป็นคนทศคตะอนาถา จักได้เข้ามาแต่ไหน โดยเหตุนี้ ขอพระองค์
จงส่งราชทูตไปบอกว่ ให้พากลกุมารหามาตัวหนึ่งมาวิ่งแข่งชนกับมา
หลวงในวันพรุ่งนี้ พระพุทธเจ้าข้า

พระเจ้าพาราณสีได้ทรงฟังก็เห็นชอบด้วย จึงมีรับสั่งให้ราชบริษ
ผู้หนึ่งไปบอกพากลกุมาร ตามคำที่คามโภชกกราบทูลแล้วนั้น พากล
กุมารจึงบอกความตามท่ราชบริษมายอกนั้นแก่นางสขมาอันหา ผู้เป็น
ภรรยา ๆ จึงไปลวงเอาตัวหนึ่ง มีรูปอันงามต้งสินธพชาติอาชาไนย
ออกจากกระเปาะฟองไข่ของตน แล้วมอบให้แก่พากลกุมารผู้เป็นสามี

พากลกุมารก็ชนชอาชาไนยตรงไปยังราชตระกูล ครั้นถึงจึงลง
จากอาชาเข้าไปเฝ้าพระเจ้าพาราณสี ถวายบังคมแล้วทูลถามว่า ข้าแต่
สมมติเทวราช ข้าพระบาทได้ทราบเกล้าว่ มีรับสั่งให้ข้าพระบาทผู้
ทศคตะอนาถา นำอาชามาวิ่งแข่งชนกับมาหลวงหรือ พระพุทธเจ้าข้า

พระเจ้าพาราณสีตรัสว่ เออจริงต้งนั้นและ มีพระราชดำรัส
ตอบต้งนั้นแล้ว จึงตรัสข้กับอำมาตย์ผู้หนึ่งว่ ตุกรพระนาย ท่าน
จงไปนำเอามาของเรามายกตน

อำมาตย์นั้นรับพระราชโองการแล้ว ก็ตรงไปยังโรงม้าหลวง
เลือกไค้อาชาตัวหนึ่งซึ่งพ่วงพมิกำลังมาก แล้วนำมาถวายพระเจ้า

พาราณสี ๆ จึงมรยสั่งให้นายสารถชนชออาชาตวันนั้น แล้วให้พากุลกุมาร
 ชนชมาทนามาจะวิ่งแข่งขัน แท้จริง เมืองพาราณสีนั้นโดยส่วนยาว
 ได้ ๘ โยชน์ โดยส่วนกว้างประมาณ ๗ โยชน์ เพราะเหตุนี้
 พระเจ้าพาราณสีจึงตรัสบังคับว่า ท่านทั้งสองจงควยอาชาแข่งกันไปที่
 แต่ต้นกำแพงเมืองข้างนี้ วิ่งไปโดยรอบจนถึงที่สกัดกำแพงข้างหน้า
 แล้วตรัสกำชัยพากุลกุมารอีกว่า ถ้ามาของท่านอัยราชัย ท่านจะต้อง
 ให้ภรรยาของท่านแก่เรา ตรัสดังนั้นแล้ว จึงมรยสั่งให้ปล่อยมาทั้งสอง
 พร้อมกัน มาทั้งสองนั้นก็วิ่งแข่งเสมอกันไปหน่อยหนึ่ง

ฝ่ายมาทพิยเป็นสินธพอาชาไนย มีกำลังอันว่องไวรวดเร็วยิ่งนัก
 วิ่งไปพิกหนึ่งครู่ก็ถึงที่สกัดกำแพงข้างหน้า พากุลกุมารโพธิสัตว์
 จึงลงจากอาชาเข้าไปถวายบังคมพระเจ้าพาราณสี แล้วนั่งอยู่ณที่อันควร
 ข้างหนึ่ง ฝ่ายมาทหลวงนนมพเทออนชายงนก ต่อเวลาสายณหสมี
 จึงวิ่งไปถึงที่สกัดกำแพงข้างหน้า พระเจ้าพาราณสีก็ถึงซึ่งความอัยราชัย
 มีพระหฤทัยประกอบไปด้วยความละอายแลโทมน์ส ข้างพากุลกุมาร
 โพธิสัตว์ก็ถวายบังคมลา ชนอชาไนยกลับไปยังบ้านเรือนของตน

ลำดับนั้น พระเจ้าพาราณสีจึงตรัสปริกษาคามโกชกอีกว่า คุณกร
 คามโกชก เราจะคิดอธิบายอย่างไรต่อไปอีกเล่า คามโกชกกกราบ
 ทูลว่า ข้าแต่สมมติเทวราชเจ้า พากุลกุมารนั้นเป็นคนทศคตะอนาธา
 จะได้ช่างามาแต่ที่ไหน ข้าพระบาทเห็นด้วยเกล้าเช่นนั้น ขอพระองค์จึง
 สั่งราชบุรุษไป ให้บอกพากุลกุมารหาช่างามาชนกับข้างหลวงในวัน
 พรุ่งนี้ พระพทธเจ้าข้า พระเจ้าพาราณสีทรงเห็นชอบด้วย จึงสั่ง
 ราชบุรุษให้ไปบอกพากุลกุมารเหมือนดังนั้น

ขุณฺณาสชาคก

พากุลกมารโพธิสัตว์จึงบอกความนั้นแก่ภรรยา นางสุขุมมาอิฉทา
 จึงไปยงที่เพนท่เก็บฟองไข่ ตั้งสัตยาธิฐานแล้ว ก็นำเอาคชสารตัวหนึ่ง
 ออกจากกระเปาะไข่ คชสารนั้นมีอวัยวะทั้งปวงอันขาวล้วนควรเป็นราช
 พาหนะ ทั้งบริบูรณ์ไปด้วยสรรพลักษณะอันอุดม มีงาทั้งสองอันงอน
 งามคชชอยชค แลมีเล็บเท้าทั้งหมกอันแดงคจุน้ำครั่ง ทั้งประกอย
 ด้วยกำลังอันแก่ลวกกล้าสามารถ นางจึงพากุญชรชาตินั้นมา แล้ว
 มอบให้แก่พระโพธิสัตว์ ๆ ก็จึงจากกุญชรนำไปสู่ราชตระกูล ถวายยังคม
 พระเจ้าพาราณสีแล้วทูลถามว่า ข้าแต่สมมติเทวราชเจ้า ข้าพระบาท
 ไต่ทราบเกล้าว่า มรยสั่งให้ข้าพระบาทนำช้างงามาชนกับช้างหลวง
 บัดนี้ข้าพระบาทได้นำมาแล้ว พระพุทธเจ้าข้า

พระเจ้าพาราณสีมพระราชดำรัสว่า เออจริงคิงนั้นและ แล้ว
 ขุณฺณาสชาคคหนึ่งว่า คกรพระนาย ท่านจงไปนำเอาช้างหลวง
 มาเชือกหนึ่ง ครนอำมาตย์นรยพระราชโองการแล้วก็ไปสู่โรงช้าง
 จึงนำเอาช้างหลวงตัวหนึ่งทั้งสูงทั้งใหญ่มาถวายให้ทอดพระเนตร จึงมี
 รัยสั่งว่า ท่านทั้งสองจงไปให้ช้างชนกันณสนามหน้าพระลาน ชน
 ทั้งหลายก็กระทำตามพระราชโองการ ปล่อยคชสารทั้งสองออกให้สู้
 กัน ช้างหลวงนั้นมีรูปร่างอันสูงใหญ่มาก ช้างที่พยนั้นมีร่างกายอัน
 เล็กกว่า แต่มกำลังอันแก่ลวกกล้าสามารถ

ช้างที่พยนั้น ครนแลเห็นช้างหลวงก็กระทำโกญจนาท คจเสียง
 อสนบาตฉนน ช้างหลวงได้ฟังเสียงโกญจนาทก็มีความสคั้งครนคร้าม
 กลว จึงยกวงวงชนแล้วทำหางแขงชอดจท่อนไม้ ทำอาการหมนออก
 เหมือนจะวิ่งหนี แลวก็ลมนอนอยู่ณที่นั้น

พระเจ้าพาราณสีทอดพระเนตรเห็นดังนั้น ก็มีพระหฤทัยโทมัส
ยิ่งนัก ทั้งประกอบไปด้วยความละเอียดอดสูแก่หม่อมราชบริพาร ทั้งพวก
มหาชนทั้งปวงก็ช้องสาธุการ ให้พรแก่พากลกumar โพลีสต์ว์ ๆ ก็กราบ
ถวายบังคมลาพระเจ้าพาราณสี พาทพยัคฆ์ถกกลับมายังที่นาของตน

ในลำคายนั้น พระเจ้าพาราณสีจึงมีรับสั่งให้หาคาม โภชกชนเข้า
มาเฝ้า แล้วตรัสปรึกษาว่า ดูกกรมโภชก พากุลกumar นั้น ได้หัดถ
รณะมีอวัยวะอันขาวล้วน มีงาอันงามแลมแลบเท่าอันแดง มา
ชนกษัตริย์ข้างหลวงของเรา ช้างของพากลกumar นั้นมีกำลังแกลวกกล้า
แลมแลบมีหิทธิฤทธิ์ยิ่งนัก ทำให้ช้างหลวงของเราพ่ายแพ้ เพราะเหตุนี้
ท่านจะคิดอุบายอย่างไรต่อไปอีก

คามโภชกกราบทูลว่า ข้าแต่สมมติเทวราชเจ้า ขอพระองค์
อย่าทรงพระปริวิตกเลย ข้าพระบาทเห็นด้วยเกล้าว่า ควรให้ตม
น้ำให้ร้อนเคือกพล่านใส่ลงในอ่าง แล้วบังคับให้พากลกumar เอามือจุ่มลงใน
อ่างนั้น ถ้าพากลกumar ขัดขืนสิ่งไม่ทำตาม ก็จะต้องรับราชทัณฑ์
อันสาหัส เพราะเหตุนี้ ความปราถนาของพระองค์ก็จะสำเร็จดังพระราช
ประสงค์ พระพุทธเจ้าข้า

พระเจ้าพาราณสีทรงเห็นด้วย จึงให้ทำตามความแนะนำของ
คามโภชก แล้วสั่งราชทูตให้ไปบอกพากลกumar มาเฝ้า ราชทูต
จึงไปบอกพากลกumar ว่า ดูกพากลกumar ยศนพระราชา มีรับสั่ง
ให้ท่านเข้าไปเฝ้า พากลกumar ได้ฟังดังนั้นจึงบอกแก่ภรรยา นาง
สุขมาอันธทาจึงไปยังที่เก็บขงฟองไข่ ตั้งสัจยาธิษฐานแล้ว นำเอา

ขัญญาสชาตก

ผลหมากผลหนึ่งออกจากฟองไข่มาส่งให้พระโพธิสัตว์แล้วบอกว่า ข้าแต่
 ท่านผู้เป็นสามี ท่านจงถือเอาผลหมากนั้นไปเฝ้าพระราชินี ถ้าหาก
 พระราชินีทรงบังคับให้ทำกิจการอันใด จงใส่ผลหมากนั้นเข้าในปากก่อน
 แล้วจึงกระทำชงกกิจการอันนั้น ท่านอย่าสันทุงกลัวภัยอันหนึ่งอันใดเลย
 พระโพธิสัตว์ได้ฟังดังนั้น จึ่งถือเอาผลหมากนั้นเข้าไปเฝ้าพระราชินี
 ถวายบังคมแล้วนั่งอยู่เฉยที่ควรข้างหนึ่ง

ในกาลนั้น ราชบุรุษทั้งหลายตม้นำไว้ให้เคียดพล่านแล้วใส่ลงใน
 อ่าง เพราะฉะนั้น พระเจ้าพาราณสีตรัสบังคับพระโพธิสัตว์ว่า คุณกร
 พากุลกุมารท่านจงเอามือจุ่มลงในอ่างนั้นนั้น ถ้าท่านไม่ทำตามคำเรา
 เราจะให้ลงอาญาท่านถึงสาหัส

ในขณะนั้น พระโพธิสัตว์พากุลกุมารจึงใส่ผลหมากเข้าในปาก
 ตั้งสติยั้งยืนฐานในใจว่า ถ้าต่อไปในอนาคตกาลภายหน้า ข้าพเจ้าจะ
 ได้ตรัสเป็นพระพุทธเจ้าไซริ นารอนที่เคียดพล่านนั้นจึงกลับเป็นน้ำเย็น
 ตั้งสติยั้งยืนฐานตั้งนั้นแล้ว จึ่งเอามือจุ่มลงไป ในอ่างนารอนนั้น ครั้นรู้ว่า
 นารอนนั้นเป็นน้ำเย็น จึ่งลงไป ในอ่างอาบน้ำคำเกล้าแล้ว จึ่งขึ้นจาก
 อ่างมาถวายบังคมพระราชินีอยู่ พระเจ้าพาราณสีเห็นดังนั้น ก็มีความ
 พิศวงประหลาดพระทัยยิ่งนัก ฝ่ายพระโพธิสัตว์ก็ถวายบังคมลากลับมา
 ยังกษัตริย์ของตน

ในลำดับนั้นพระเจ้าพาราณสีจึงทรงปรึกษากับคามโกชก ว่า คุณกร
 คามโกชก ท่านเราจะทำอย่างไรต่อไป คามโกชกกราบทูลว่า ข้าแต่
 สมมติเทพดา ข้าพระบาทเห็นด้วยเกล้าว่า ควรให้ราชบุรุษคนหนึ่งเข้า

ไปอยู่ในกลองใหญ่ แล้วให้นำเอากลองนั้นไปวางไว้ณที่เรือนของพากล
 กุมาร ฅวเมียบทั้งสองเห็นกลองนั้น ก็จะไปปรึกษาหารือกันอย่างไร
 อย่างหนึ่ง ราชบริพารที่อยู่ในกลองได้ยินฅวเมียบพูดกันอย่างไร ก็คงจะ
 มาบอกตามคำที่พูดกันนั้น เมื่อใดพงคาพูดของฅวเมียบทั้งสองก่อนแล้ว
 จึงค่อยคิกอบายต่อภายหลัง พระเจ้าพาราณสีได้ทรงฟังเห็นชอบด้วย
 จึงรับสั่งให้ราชบริพารคนหนึ่งเข้าไปอยู่ในกลองใหญ่ แล้วตรัสบังคับ
 อำมาตย์ผู้หนึ่งว่า ฅุกรพระนาย ท่านจงนำเอากลองใหญ่นี้ไปตั้งไว้
 ณเรือนของพากลกุมาร

อำมาตย์นั้นรับพระราชโองการแล้ว จึงให้คน ๘ คนยกเอากลอง
 ใหญ่ไปยังที่นาของพากลกุมาร แล้วพูดว่า ฅุกรพากลกุมาร ถ้ากลอง
 นั้นทเธรโยนตั้งอยู่ในเรือนของฅวเมียบ มาที่ว่าสักคนเคียวเท่านั้น ฅวเมียบ
 ของเรือนนั้นจักบริบูรณ์ด้วยบุตรแลธิดา บัดนี้พระราชาทรงพระเมตตา
 ท่าน มีรับสั่งให้เรานำเอากลองนี้มาตั้งไว้ในเรือนท่าน

พากลกุมารได้ฟังดังนั้น จึงรับว่าเป็นการดีแล้ว ท่านจึงให้ตั้ง
 ไว้ภายในเรือนของเราเถิด อำมาตย์ราชบริพารก็ยกกลองขึ้นตั้งไว้ใน
 เรือนของพากลกุมาร แลแล้วก็พากันกลับไปบ้านเรือนของตน ๆ

ฝ่ายสามีภรรยาทั้งสองนั้น มีที่นทีจะได้พิจารณาฅวกลองให้ถ้วนถ
 ครั้นเวลาถึงยามก็ลุกขึ้นสนทนากัน นางสุขมาอธถานจึงพูดขึ้น
 ก่อนว่า ข้าแต่สามี ถ้าหากว่า ท่านบริโภคฟองไข่ของสัตว์ทั้งหลาย
 ทั้งปวงไซ้ร ข้าพเจ้าก็จักมีความร่ำร้อน ไม่สามารถที่จะยืนจะนั่ง
 นอนได้ เมื่อเป็นดังนี้ข้าพเจ้าก็ต้องลาท่านไปบ้านเมืองของข้าพเจ้า

ถ้าหากว่าท่านไม่บริโภคนองไข้ของสัตว์ทั้งหลายมีไก่เป็นต้นไซ้ เรา
ทั้งสองก็จะได้ย่อกันด้วยกันมีความสุขต่อไป เพราะฉนั้นข้าพเจ้าจึงขอ
พรอนันแต่ท่าน คือจำเดิมแต่ันไป ท่านจงอย่าได้บริโภคนองไข้ทั้งปวง
เลยเป็นอนินชาต ครันผวเมียทั้งสองสนทนากันดังนี้แล้ว ก็พากัน
เข้าทนอนหลับไป

ฝ่ายราชบรมชที่อยู่ภายในกลอง เมื่อได้ฟังถ้อยคำผวเมียทั้งสอง
สนทนากัน ก็กำหนดจงจำไว้มั่นคงแล้ว ก็นอนอยู่ในกลองนั้น ครันรุ่ง
เช้าราชบรมชทั้งหลาย ก็มานำเอากลองนั้นไปถวายพระราชา ๆ จึงตรัส
ถามราชบรมชที่อยู่ในกลองว่า ผวเมียทั้งสองนั้นมันพูดกันว่ากระไรบ้าง
ราชบรมชที่อยู่ในกลองก็ทูลความตามที่ได้ฟังนั้นให้ทรงทราบ

คามโงชกได้ฟังดังนี้จึงทูลว่า ข้าแต่สมมติเทวราช ข้าพระบาท
เห็นด้วยเกล้าว่า เมื่อไม่ได้อภรรยาของพากุลกุมารแล้ว ก็ควรจะกระทำ
ให้อภรรยาของพากุลกุมารนั้นหนีไปเสีย หรือกระทำให้สองผวเมียปลัด
พรากจากกันไป พระพุทธเจ้าข้า

พระเจ้าพาราณสีจึงตรัสถามว่า คุณกรคามโงชก ท่านจะกระทำ
ประการใด จึงจะให้นางนั้นหนีไปได้ แลจะกระทำอย่างไร จึงจะให้สาม
ภริยาทั้งสองมันปลัดพรากจากกันได้

คามโงชกกราบทูลว่า ข้าแต่สมมติเทวราช ข้าพระบาทเห็นด้วย
เกล้าว่าควรให้ตักแต่งภัตตาคารอันหมดจดสะอาดด้วย ควรให้ตักแต่ง
ชาตนิยโงชนิยาหารอันเจือด้วยฟองไข้ด้วย แล้วจึงเชิญอำมาตย์ทั้ง
หลาย มีเสนาบดีเป็นต้นด้วย เชิญคฤหบดีทั้งหลายมีเศรษฐีเป็นต้น

๕๕๖ ๕๕๗ ๕๕๘ ๕๕๙ ๕๖๐ ๕๖๑ ๕๖๒ ๕๖๓ ๕๖๔ ๕๖๕ ๕๖๖ ๕๖๗ ๕๖๘ ๕๖๙ ๕๗๐ ๕๗๑ ๕๗๒ ๕๗๓ ๕๗๔ ๕๗๕ ๕๗๖ ๕๗๗ ๕๗๘ ๕๗๙ ๕๘๐ ๕๘๑ ๕๘๒ ๕๘๓ ๕๘๔ ๕๘๕ ๕๘๖ ๕๘๗ ๕๘๘ ๕๘๙ ๕๙๐ ๕๙๑ ๕๙๒ ๕๙๓ ๕๙๔ ๕๙๕ ๕๙๖ ๕๙๗ ๕๙๘ ๕๙๙ ๖๐๐ ๖๐๑ ๖๐๒ ๖๐๓ ๖๐๔ ๖๐๕ ๖๐๖ ๖๐๗ ๖๐๘ ๖๐๙ ๖๑๐ ๖๑๑ ๖๑๒ ๖๑๓ ๖๑๔ ๖๑๕ ๖๑๖ ๖๑๗ ๖๑๘ ๖๑๙ ๖๒๐ ๖๒๑ ๖๒๒ ๖๒๓ ๖๒๔ ๖๒๕ ๖๒๖ ๖๒๗ ๖๒๘ ๖๒๙ ๖๓๐ ๖๓๑ ๖๓๒ ๖๓๓ ๖๓๔ ๖๓๕ ๖๓๖ ๖๓๗ ๖๓๘ ๖๓๙ ๖๔๐ ๖๔๑ ๖๔๒ ๖๔๓ ๖๔๔ ๖๔๕ ๖๔๖ ๖๔๗ ๖๔๘ ๖๔๙ ๖๕๐ ๖๕๑ ๖๕๒ ๖๕๓ ๖๕๔ ๖๕๕ ๖๕๖ ๖๕๗ ๖๕๘ ๖๕๙ ๖๖๐ ๖๖๑ ๖๖๒ ๖๖๓ ๖๖๔ ๖๖๕ ๖๖๖ ๖๖๗ ๖๖๘ ๖๖๙ ๖๗๐ ๖๗๑ ๖๗๒ ๖๗๓ ๖๗๔ ๖๗๕ ๖๗๖ ๖๗๗ ๖๗๘ ๖๗๙ ๖๘๐ ๖๘๑ ๖๘๒ ๖๘๓ ๖๘๔ ๖๘๕ ๖๘๖ ๖๘๗ ๖๘๘ ๖๘๙ ๖๙๐ ๖๙๑ ๖๙๒ ๖๙๓ ๖๙๔ ๖๙๕ ๖๙๖ ๖๙๗ ๖๙๘ ๖๙๙ ๗๐๐ ๗๐๑ ๗๐๒ ๗๐๓ ๗๐๔ ๗๐๕ ๗๐๖ ๗๐๗ ๗๐๘ ๗๐๙ ๗๑๐ ๗๑๑ ๗๑๒ ๗๑๓ ๗๑๔ ๗๑๕ ๗๑๖ ๗๑๗ ๗๑๘ ๗๑๙ ๗๒๐ ๗๒๑ ๗๒๒ ๗๒๓ ๗๒๔ ๗๒๕ ๗๒๖ ๗๒๗ ๗๒๘ ๗๒๙ ๗๓๐ ๗๓๑ ๗๓๒ ๗๓๓ ๗๓๔ ๗๓๕ ๗๓๖ ๗๓๗ ๗๓๘ ๗๓๙ ๗๔๐ ๗๔๑ ๗๔๒ ๗๔๓ ๗๔๔ ๗๔๕ ๗๔๖ ๗๔๗ ๗๔๘ ๗๔๙ ๗๕๐ ๗๕๑ ๗๕๒ ๗๕๓ ๗๕๔ ๗๕๕ ๗๕๖ ๗๕๗ ๗๕๘ ๗๕๙ ๗๖๐ ๗๖๑ ๗๖๒ ๗๖๓ ๗๖๔ ๗๖๕ ๗๖๖ ๗๖๗ ๗๖๘ ๗๖๙ ๗๗๐ ๗๗๑ ๗๗๒ ๗๗๓ ๗๗๔ ๗๗๕ ๗๗๖ ๗๗๗ ๗๗๘ ๗๗๙ ๗๘๐ ๗๘๑ ๗๘๒ ๗๘๓ ๗๘๔ ๗๘๕ ๗๘๖ ๗๘๗ ๗๘๘ ๗๘๙ ๗๙๐ ๗๙๑ ๗๙๒ ๗๙๓ ๗๙๔ ๗๙๕ ๗๙๖ ๗๙๗ ๗๙๘ ๗๙๙ ๘๐๐ ๘๐๑ ๘๐๒ ๘๐๓ ๘๐๔ ๘๐๕ ๘๐๖ ๘๐๗ ๘๐๘ ๘๐๙ ๘๑๐ ๘๑๑ ๘๑๒ ๘๑๓ ๘๑๔ ๘๑๕ ๘๑๖ ๘๑๗ ๘๑๘ ๘๑๙ ๘๒๐ ๘๒๑ ๘๒๒ ๘๒๓ ๘๒๔ ๘๒๕ ๘๒๖ ๘๒๗ ๘๒๘ ๘๒๙ ๘๓๐ ๘๓๑ ๘๓๒ ๘๓๓ ๘๓๔ ๘๓๕ ๘๓๖ ๘๓๗ ๘๓๘ ๘๓๙ ๘๔๐ ๘๔๑ ๘๔๒ ๘๔๓ ๘๔๔ ๘๔๕ ๘๔๖ ๘๔๗ ๘๔๘ ๘๔๙ ๘๕๐ ๘๕๑ ๘๕๒ ๘๕๓ ๘๕๔ ๘๕๕ ๘๕๖ ๘๕๗ ๘๕๘ ๘๕๙ ๘๖๐ ๘๖๑ ๘๖๒ ๘๖๓ ๘๖๔ ๘๖๕ ๘๖๖ ๘๖๗ ๘๖๘ ๘๖๙ ๘๗๐ ๘๗๑ ๘๗๒ ๘๗๓ ๘๗๔ ๘๗๕ ๘๗๖ ๘๗๗ ๘๗๘ ๘๗๙ ๘๘๐ ๘๘๑ ๘๘๒ ๘๘๓ ๘๘๔ ๘๘๕ ๘๘๖ ๘๘๗ ๘๘๘ ๘๘๙ ๘๙๐ ๘๙๑ ๘๙๒ ๘๙๓ ๘๙๔ ๘๙๕ ๘๙๖ ๘๙๗ ๘๙๘ ๘๙๙ ๙๐๐ ๙๐๑ ๙๐๒ ๙๐๓ ๙๐๔ ๙๐๕ ๙๐๖ ๙๐๗ ๙๐๘ ๙๐๙ ๙๑๐ ๙๑๑ ๙๑๒ ๙๑๓ ๙๑๔ ๙๑๕ ๙๑๖ ๙๑๗ ๙๑๘ ๙๑๙ ๙๒๐ ๙๒๑ ๙๒๒ ๙๒๓ ๙๒๔ ๙๒๕ ๙๒๖ ๙๒๗ ๙๒๘ ๙๒๙ ๙๓๐ ๙๓๑ ๙๓๒ ๙๓๓ ๙๓๔ ๙๓๕ ๙๓๖ ๙๓๗ ๙๓๘ ๙๓๙ ๙๔๐ ๙๔๑ ๙๔๒ ๙๔๓ ๙๔๔ ๙๔๕ ๙๔๖ ๙๔๗ ๙๔๘ ๙๔๙ ๙๕๐ ๙๕๑ ๙๕๒ ๙๕๓ ๙๕๔ ๙๕๕ ๙๕๖ ๙๕๗ ๙๕๘ ๙๕๙ ๙๖๐ ๙๖๑ ๙๖๒ ๙๖๓ ๙๖๔ ๙๖๕ ๙๖๖ ๙๖๗ ๙๖๘ ๙๖๙ ๙๗๐ ๙๗๑ ๙๗๒ ๙๗๓ ๙๗๔ ๙๗๕ ๙๗๖ ๙๗๗ ๙๗๘ ๙๗๙ ๙๘๐ ๙๘๑ ๙๘๒ ๙๘๓ ๙๘๔ ๙๘๕ ๙๘๖ ๙๘๗ ๙๘๘ ๙๘๙ ๙๙๐ ๙๙๑ ๙๙๒ ๙๙๓ ๙๙๔ ๙๙๕ ๙๙๖ ๙๙๗ ๙๙๘ ๙๙๙ ๑๐๐๐

พระเจ้าพาราณสีจึงมีรับสั่งให้พ่อครัวตักแต่งขาทนียโภชนิยาหารอัน
 เจือด้วยฟองไข่ แล้วให้เชิญอิศรชนทั้งหลายมีเสนาบดีแลเศรษย์ผู้เป็นต้น
 มาบริโภคน้ำพร้อมกันทั้งพากุลกุมารโพธิสัตว์ ตามคำของคามโฆชกซึ่ง
 กราบทูลแนะนำนั้น

ฝ่ายพากุลกุมารโพธิสัตว์ มิได้รู้ว่าโภชนาหารนั้นเจือไปด้วยฟอง
 ไข่ ก็บริโภคน้ำตามความปราถนา เมื่อบริโภคน้ำแล้ว นางสุขุมมา
 อดทนาก้ให้ มีกายแลจิตตอันหวั่นไหวเร่าร้อน ไม่สามารถที่จะนั่งนอน
 ให้เป็นสุขอยู่ได้ จึงเที่ยวเคียวไปตลอดที่นาทางสิ้น แล้วเรียกสุนัขนั้น
 เข้ามาใกล้ เมื่อจะสั่งความให้บอกแก่สามี จึงกล่าวคาถาว่า

สุนขทาส วณิ	มม สามิกั ๖ ทตุ
มยหิ หทยปริพาหา	อิธ ๖ สิตุ ๓า สกขิ
สเจ มิ อนุพนธิตุ	อิมาย ๖ จุณิมาทิสาย
ติ อุมคคั คจุนตุ ๗	

ความว่า คุณกรสูนัชทาสา เจ้าจึงบอกถ้อยคำของเรากะสามี่ของเราว่า
 เรามี่หทัยอันรอนกระวนกระวายยิ่งนัก ไม่สามารถที่จะอยู่ในถิ่นใด ถ้า
 หากว่าสามี่ของเราจะไปตามเราไซ้ร้ จึงไปโดยหนทางอันตรงในทิศ
 ประจิมัน

เมื่อนางสุขมาอันธาทาสังความถึงสามี่ดังนี้แล้ว จึงสั่งแหวนหิ้ว
 ๓ วงให้แก่ลูกสูนัชชาแล้วบอกว่าเราจะขอลาไปบ้านเมืองของเรา
 ถ้าแม้ว่าสามี่ของเราปราถนาจะไปตามเรา ก็จงไปตามที่เมืองเรานั้นเถิด
 แต่ในระหว่างทางที่ไปนั้น มีแม่น้ำใหญ่แห่งหนึ่งกว้างประมาณ ๑๐ โยชน์
 ขวางทางอยู่ ตั้งแต่เมืองพาราณสีไปถึงแม่น้ำนั้น ไกลประมาณ
 สองแสนแปดสิบลวา ตั้งแต่แม่น้ำนั้นไปถึงเมืองที่อยู่ของเรา ไกลประมาณ
 ๒๘ โยชน์ นางบอกดังนี้แล้วก็ไปโดยอานุภาพของเทวดา โดยปราศจาก
 ธุรพโรคาพาธทุกข์ มีแต่ความผาสุกสำราญนิราศภัยในมรรคา จน
 ทรายเท้าถึงเมืองอันเป็นแคว้นของบิคาแห่งตน

ฝ่ายพากุลกุมารโพธิสัตว์นั้น บริโภคโภชนาหารมีรสอันเลิศต่าง ๆ
 แล้ว ครั้นเวลาเย็นก็กลับมายังที่นาของตน เมื่อไม่เห็นนางสุขมาอันธาทา
 อันเป็นภรรยา ก็ประจุกตั้งว่ามีหทัยอันแตกได้ ๗ ภาค จึงถามลูกสูนัช
 ชาว ๆ นั้นก็บอกความตามที่น่าสงสัยไว้ แล้วคายเอาแหวนหิ้ว ๓ วงมา
 สั่งให้แก่พระโพธิสัตว์ ๆ ได้ฟังดังนี้ ก็รับเอาแหวนหิ้วแล้วเข้าไปใน
 เรือนกระท่อม เมื่อรลกลงนางชนมาก็ร้องไห้รำพรรณพิลาป มีหน้าอัน
 อายไปทั่วหน้าตา จึงกล่าวคาถาทิ้งหลายว่า

สเจ ส่า จ นภาวิสุส	โก จ มม ตาโน โหตี
อิทานิ ปาโป ราชา จ	มม คนตุวา ตาณา จ กา
ปุพเพปิ กุกกุญฺญุชฺโณ	อสุสอภิธาวนโต จ
หตุถียุทฐา มยหิ ตาณา	อุณโหทโกตารณญจ
ตุยฺหานุภาเวน เจว	ปุณฺณสุसानุภาเวน จ
ปาปโก ราชา น มม	ปสยหิ กาทุ สกุกโกตี
อิโต จ มยหิ ตาโน โก	อนาถาหิ จ เอกโก
น สหาโย จ ชาติโก	น มาตาบีตุอุปฺภูโจ
กา จ อมฺเหหิ สทฺธิว	นิสินฺโน วา สยโน วา
กา อมฺเหหิ สลฺลปนฺตา	ภฺยฺชนฺตาหิ เกหิ สทฺธิ
โกชนิ กา สมฺปาเทนฺตา	อโห อนาถาหิ เอโก
อณฺโณ สทฺธิ โส น มยหิ	มม หทยิ ผลิสฺสติ ฯ

ความว่า ถ้านางสุขมาอันทามีไต่อยู่กับเราแล้ว ใครเล่าจะ
 เป็นทพงของเรา อนึ่ง บัดนี้พระราชาก็เป็นผู้ลามกมกมาก เมื่อนาง
 มาไปเสียดจากเราแล้ว ใครเล่าเขาจะเป็นทพงแก่เราได้ แต่กาลก่อนนั้น
 พระราชายังค้ำให้หาไต่ไปชน แลให้หามาไปวิ่งแข่งขัน แลให้หา
 ช้างไปชนกันกับช้างหลวง แลยังค้ำให้เอามอล้วงลงไปใน้ำอัน
 เกือกปล่าน นางก็ไต่เป็นทพงท่านทานเราไว้ พระราชาผู้ลามกไม่
 สามารถจะข่มเหงข่มขีเราได้ ก็ด้วยอานภาพของนางแลบุญญานภาพ
 ของนางนั้น แต่ไป ใครเล่าเขาจะเป็นทพงท่านทานเรา อนึ่งเล่า
 เราก็คือเป็นคนผู้เกี่ยวเปลวเปลี่ยวอนาถาหาทพงมิไต่ ทั้งสหายแลญาติกา

ขณฺณาสชาคก

มารดาบิดาก็มิได้มี เรานั่งนอนเจรจาปราศรัยกับใครเล่า ใครจะ
 หาสำหรับข้าให้เราบริโภค แลเราจะบริโภคโภชนาหารกับใคร
 โอ้ตัวเรานอนอาพาธที่พึงมิได้ เป็นคนผู้เดียวแท้ ๆ มีแต่สุนัขเป็นเพื่อน
 สอง ผู้หนึ่งจะเป็นที่พึ่งปกครองเป็นที่อาศัยของเรามีได้ มี หทัย
 ของเราน่าที่จะแตกทำลาย

เมื่อพระโพธิสัตว์ร้องไห้ราพรรณพิลาปอยู่อย่างนี้ จนสิ้นกำลัง
 หยั่งลงสู่ความหลับ ครั้นรุ่งเช้าตนชน ก็เกิดงำสรรพทรัพย์ของตน
 บรรดามี แล้วขับประตูเรือนผลักทำให้มั่นคงเป็นอันดี จึงไปหามารดา
 เลียงผู้ให้ลูกสุนัข ก็ช่วยสุนัขซึ่งเป็นสหายของตน แล้วเล่าเหตุ
 การณตงแต่เบื้องตนให้ฟังทุกประการ มารดาเลียงได้ฟังก็สลดใจมี
 ความสงสาร ร้องให้ปลาท่างหาอาหารให้พระโพธิสัตว์บริโภค แล้ว
 ให้พักอยู่ในเรือนนั้นคนหนึ่ง ครั้นรุ่งขึ้นเช้า พระโพธิสัตว์ก็อำลามารดา
 เลียง จึงเอาแหวน ๓ วงนั้นผูกขอคชายุผ้าแล้ว มีสุนัขเป็นเพื่อนสอง
 ผนังหน้าเฉพาที่ศปรจิมตรงไป ครั้นถึงแม่น้ำใหญ่ก็พาสุนัขข้ามแม่น้ำ
 ไปด้วยกัน

แท้จริง แม่น้ำนั้นใหญ่มากว้างประมาณ ๓๐ โยชน์ แต่เป็นแม่น้ำ
 ोनตนบางแห่งกั้นพอเท่าถึงดิน บางแห่งก็ลึกกั้นหยั่งเท่าไม่ถึง เพราะ
 เหตุนี้ แม่น้ำนั้นจึงมีนามชื่อว่าอุตตนา เป็นแม่น้ำที่ตนพอจะข้ามได้
 แต่พระโพธิสัตว์ข้ามแม่น้ำนั้นไป ประมาณสามคนสามวันจึงถึงฝั่ง
 ฝ่ายสุนัขนั้นพยายามตามเจ้าของ มิได้หยุดยั้งยืนอยู่ในที่แห่งใด
 แห่งหนึ่ง ก็มกายอนเห็นคเห่นอยทพสภาพสนกำลัง พอถึงฝั่งก็มี
 หทัยอันเหียวแห้งตายอยู่ณที่นั้น

พระโพธิสัตว์เห็นสุนัขทำกาลกิริยาตาย ก็ไม่สามารถที่จะออกกลิ่น
ความโศกไว้ได้ ก็ร้องให้ปริเทวนาการรำพรรณด้วยวาจา จึงกล่าว
วิลาปคาถาทิ้งหลายว่า

อโห ทุกข์ โข วตahi
อิทานิ โภ สหาโย จ
สุนข มม สหาย
อิทานahi คมิสุสามิ
हत्यปริพาโหहि

อัย สหาโย มมณจ
กถิ โข เอโกว คจุนติ
กุหิ เอกโก คโตสิ
เกน มคฺเคน วิจรนฺโต
กถิ หทยํ รูปสเม ฯ

ความว่า โอเราณประกอบไปด้วยความทุกข์จริงหนอ สุนัขตัวนี้
เป็นเพื่อนของเราด้วย ทนใครเล่าจะเป็นเพื่อนของเรา เราจะได้ใคร
เป็นเพื่อนเค็รทางในกลางมรรคา เราผู้เดียวเท่านั้นจะไปตามนางสุขุมมา
อันหาอย่างไรได้ บุกรสุนัขผู้เป็นสหายของเรา เจ้ามาทั้งเราไว้ไป
แต่ผู้เดียวเจ้าไปอยู่ณที่ไหน บัดนี้เราจะเที่ยวไปโดยหนทางอะไรเล่า
เราณมहतยอนรอนเราเหลือที่จะทนทาน ใครจะพึงระงับความกระวน
กระวายของเราได้ เราเป็นคนอนาถาแท้ ๆ เทียวอยู่แต่ผู้เดียว ไม่มี
ใครเป็นเพื่อนในหนทางอันเปลี่ยวเลย

ฝ่ายหมู่ญาติทั้งหลายของพากุลกุมารโพธิสัตว์ ซึ่งตายไปอยู่ที่
บังเกิดในดาวดึงส์พิภพนั้นมิอยู่ เพราะเหตุฉนั้น เทวบุตรผู้เป็นญาติ
องค์หนึ่ง เห็นพากุลกุมารรำปริเทวนาการอยู่อย่างนั้น ก็มีจิตต่อน
ประกอบไปด้วยความกรุณา จึงลงมาจากเทวโลก นฤมิตอัฐภาพ

ขัณฺฑชาตก

เป็นแรงขืนไปสู่นักพากุลกุมาร ประคิษฐานอยู่ณที่เฉพาหน้า แล้ว
กล่าวคาถาว่า

มหาปุริส นิราหาโร

สุนขสุส มंसิ ยาจามิ

ตุวิ เม เทหิ อาหาริ

อหิ เต มคฺคิ เทสุสามิ ฯ

ความว่า คุณกรมหาบรุษ เราเป็นผู้ขออาหารมีความหิวกระหายยิ่ง
นักจักมาขอเนอสุนัขท่านกิน ท่านจงให้เนอสุนัขนั้นเป็นอาหารแก่เราเถิด
เราจะชบออกหนทางที่ท่านจะไปให้แก่ท่าน

พากุลกุมารโพธิสัตว์นั้น ก็อนุญาตเนอสุนัขให้เป็นอาหาร แรง
เทวบุตรก็กระทำอาการเหมือนบริโภคนั้น แล้วก็พาพระโพธิสัตว์ไปสิ้นระยะ
ทางไค ๗ โยชน์ จึงกระทำอาการประหนึ่งว่าตายอยู่ในทางนั้น

ในลำดับนั้นเทวบุตรผู้เป็นญาติอิกองค์หนึ่ง จึงลงมาจากเทวโลก
นฤมิตกายเป็นกาเข้าไปหาพระโพธิสัตว์ แล้วขอแรงที่ตายนั้นว่า คุณกร
มหาบรุษ ท่านจงให้แรงที่ตายนั้นแก่เราเถิด เราจะชบออกหนทางที่จะ
ไปให้แก่ท่าน พระโพธิสัตว์ก็อนุญาตแรงที่ตายนั้นให้ กาทะวบุตรนั้น
ก็พาพระโพธิสัตว์ไปสิ้นระยะทางอิก ๗ โยชน์ ก็ทำประหนึ่งว่าตายอยู่
ในที่นั้น

ในลำดับนั้น เทวบุตรผู้เป็นญาติอิกองค์หนึ่ง ลงมานฤมิต
เป็นแมลงวันทอง เข้าไปขอกาที่ตายนั้นแก่พระโพธิสัตว์ ๆ ก็อนุญาตให้
แมลงวันเทวบุตรนั้นก็พาพระโพธิสัตว์ไปสิ้นระยะทางไค ๗ โยชน์ ก็ทำ
ประหนึ่งว่าตายอยู่ณที่นั้น

แต่พากุลกุมารโพธิสัตว์ก็รทงไปโดยอานภพของเทวดาทที่แปลง
เพศมาตงกล่าวแล้วนัน ลินระยะทางอันไกลไ้๒๓ โยชน์เป็นประมาณ

ในลำคยนั้น ท้าวสมพวานสกกเทวราชจึงลงมาจากสวรรค์ นฤมิต
ทิพภพให้มรสมีพรอัยพรายประหนึ่งว่าหิงห้อย ไปสู่สำนักพระโพธิสัตว์
ยืนอยู่ แล้วกล่าวคาถาว่า

มหาปรีส ตุมฺหณฺจ

ภรียา มม อวทา

ตุํ มคฺค วทตฺถาย

สตุตฺถกฺกํ คมิตฺตํ

ความว่า ตุกรมหายบรช ภรรยาของท่านเขาไ้สั่งเราไว้ เพื่อ
ให้บอกหนทางแก่ท่าน บัดนี้เราจักไปยงเมืองสตุตถกฺกนคร

ท้าวสกกเทวราชกล่าวคาถาตั้งนแล้ว จึงพาพระโพธิสัตว์ไปลน
ระยะทางไ้๗ โยชน์ ก็ถึงฝั่งสระโยกขรณิ์สระหนึ่ง ในสระโยกขรณิ์
นั้นระคาทาศไปด้วยดอกประทมแลคอกกระมุทแลคอกอชลทงหลาย ที่
บริเวณสระนั้นประกยไปด้วยต้นไม้ทงหลาย อนันคอกแลผลต่าง ๆ กัน
น้ำในสระนั้นมิกลนอันหอมพงด้วยสคนธชาติ ควรเป็นราชบริโภคแล
เทวบริโภค บุคคลอนทเป็นสามัญไม่ควรบริโภค ที่ชอบสระนั้นแ่วค
ลอมไปด้วยต้นอโสภพฤษทงปวง แลมีเรือนหลวงเป็นตำหนักตั้งอยู่
หลังหนึ่ง เพราะเหตุนั้น เมื่อท้าวสกกเทวราชพาพระโพธิสัตว์พากุล
กุมารไปถง จึงให้พระโพธิสัตว์เข้าไปพักอยู่ณตำหนักหลวงนั้น แลวจ
กล่าวคาถาว่า

อิธ วสตุ กุมาร

สุเว ตโย ทาสี อาคมฺม

อุทกณฺจ อหริตุํ

ตุํ ตโย ปุจฺจนฺตฺสฺส การณํ ฯ

ความว่า คุณรพากุลกุมาร ท่านจงอยู่ในตำแหน่งนี้ วันพรุ่งนี้
ทาสีสามคนจักพากันมาตักน้ำในสระนี้ ท่านจงถามเหตุผลกะทาสีสาม
คนนั้นเถิด ท้าวสักกเทวราชสั่งดังนี้แล้ว ก็อินทรธนูหายไปจากที่นั้น

เมื่อสมเด็จพระบรมโลกนาถ จะประกาศความนั้นให้แจ้งชัด จึงมี
พระพุทธานุศาสน์เป็นพระคาถาว่า

เทวราชา สุขมปติ

สกุโก ปุรินฺโท พุริ

อติ โส วตฺวา พากุล

สคฺคกยํ อปฺกฺกมิ ฯ

ความว่า ท้าวสุขุมยศสักกเทวราชนั้น ครั้นบอกพากุลกุมาร
โพธิสัตว์ดังนี้แล้ว ก็หลีกไปสู่สักกเทวโลกอมรพิมาน

ฝ่ายนางสุขมาอณฺธทานั้น เมื่อคมนาการไปด้วยอานุภาพแห่งเทพคา
ครันถถึงเมืองสัตตกุกฺกุณครก็ไปเฝ้าพระราชบิดามารดา ถวายบังคมสอง
กษัตริย์แล้วนั่งอยู่

ในกาลนั้น พระเจ้าสัตตกุกฺกุณราชทอดพระเนตรเห็นพระราชธิดา จึง
ตรัสถามว่า คุณแม่ เจ้าไปอยู่กับสามีของเจ้าแล้วเหตุไฉนเจ้าจึง
กลับมามีบิดาเล่า หรือตัวเจ้ามีทุกขร้อนเป็นประการใด จึงได้มาหา
บิดาในกาลนี้

นางสุขมาอณฺธทาเทวีจึงทูลว่า ข้าแต่สมเด็จพระราชบิดา พากุล
กุมารผู้เป็นสามีของหม่อมฉันนั้น เป็นบุรุษประกอบด้วยลักษณะแลบุญญา
ธิการแต่ยังเกิดในตระกูลมหาสารอันก่อนเก่า บิดามารดาแลญาติสักคน
หนึ่งเล่าก็มีไฉนเลย - เป็นผู้นาถาท่านาเลี้ยงชีพอยู่แต่ผู้เดียว เพราะ
เหตุที่เป็นคนยากจนนั้นแล พระเจ้าพาราณสีผู้มีจิตตบ้ายิ่ง จึงทำการ

เขี่ยคเขี่ยพรมีประการต่าง ๆ หม่อมฉันไม่สามารถจะอยู่กับสามีของ
หม่อมฉันได้ จึงหนีมาเฝ้าพระราชบิดาในกาลนี้ แล้วนางก็ทูลเล่า
ประพฤติเหตุทั้งปวง ให้พระราชบิดาทรงทราบถ้วนทุกประการ เมื่อ
นางสุขมาอันชามมาถึงสัตตกฤณครได้สองสามวัน พากุลกุมารโพธิสัตว์
นั้นก็มาถึงสระโยกขรรณ

พระเจ้าสัตตกฤณาชได้ทรงฟังประพฤติเหตุทั้งปวง ก็มีไต่ตรัส
ประการใดมีพระหฤทัยปราณาจะให้มีการสม โภชทำขวัญ ทั้งปราณา
จะให้พระราชธิดานั้นสระพระเคียร จึงมีพระราชดำรัสสั่งทาสีสามคนว่า
เจ้าทั้งสามจงไปนำเอาน้ำในสระโยกขรรณมาให้ธิดาเราอาบ เราจะมี
การสม โภชทำขวัญธิดาของเรา ทาสีทั้งสามรับพระราชอาณัติแล้วก็พากัน
ไปยังสระโยกขรรณปราณาจะตักน้ำในสระนั้น

ฝ่ายพากุลกุมารโพธิสัตว์ แลเห็นพวกทาสีจึงเฝ้าเข้าไปใกล้
เมื่อจะไต่ถามทาสีทั้งสามนั้นจึงกล่าวคาถาว่า

ภคินีโย ตรุณรูปา อุตกภาชนหตถา
อาคตา หริตุทกั กิสฺสตถาย เม อัจจุขถ

ความว่า คุณกรน้องหญิงทั้งหลายผู้แรกรุ่ง ผู้มีมือถอภาชนะ
สำหรับตักน้ำ ท่านทั้งหลายพากันมาตักน้ำเพื่อประโยชน์อะไร จง
บอกให้เราทราบในกาลนี้

นางทาสีทั้งสามได้ฟังคำถามดังนี้ จึงบอกว่า ข้าแต่ท่านผู้เป็นสัต
บุรุษพระราชธิดาผู้เป็นเจ้านายของเรา กลับมา พระเจ้าสัตตกฤณาชผู้เป็น

พระราชบิดาปรารถนาจะทำการสมโภช จึงมีพระราชดำรัสให้ข้าพเจ้า
ทั้งหลายมาตักน้ำ เพื่อจะให้พระราชธิดานั้นสรองสนานแลสระพระเคี้ยว

พากุลกุมารโพธิสัตว์ได้ฟังดังนั้น ก็มีความโลมณัส จึงดำริหว่า
ทำไฉนราชธิดานั้นจึงจะรู้ว่าเรามาอยู่ที่นี้ ออย่างระนั้นเลย เราควรจะต้อง
สัตยเสียงขารม คาริหคองนแลวจตงสัตยาศิษฐานว่า ถ้าในอนาคตกาล
ภายหน้า ข้าพเจ้าจะไต่ตรัสเป็นพระพุทธรเจ้าไซริ์ ขออย่าให้ทาสทั้งสาม
ยกหมอน้ำขึ้นไต่

ในกาลนั้น ทาสทั้งสามก็ไม่สามารถจะยกหมอน้ำขึ้นไต่ จึง
พากันยกมือไหว้พระโพธิสัตว์แล้วบอกว่า ข้าแต่ท่านผู้เป็นสัตยบุรุษ ท่าน
จงช่วยยกหมอน้ำให้ข้าพเจ้าด้วยเถิด เมื่อพระโพธิสัตว์จะเข้าไปช่วยยก
หมอน้ำ จึงเอาแหวนห้วงหนึ่งใส่ลงในหมอน้ำแล้วยกส่งให้ ทาส
เหล่านั้นก็นำเอาน้ำไปให้พระราชธิดาสรงสนาน

ในขณะที่พระราชธิดาสรงสนานอยู่ แหวนห้วงก็ตกลงจากหมอน้ำ
สวมนิ้วพระหัตถ์ พระราชธิดาพิจารณาดูแหวนห้วงนั้น ก็รู้ซัดว่าสาม
ของเราตามมาถึงแล้ว จึงถามทาสทั้งสามว่า คุณกรแม่ทั้งหลาย นี้
แหวนห้วงของใคร ทาสทั้งสามจึงตอบว่า ข้าแต่พระแม่เจ้า ข้าพเจ้า
ทั้งหลายมีไต่ทรายเลย แต่ทว่าที่ใกล้สระโฆกขรณนั้น มีมานพหนุ่ม
น้อยคนหนึ่ง มีรูปร่างผิวพรรณอนันงามยิ่งนัก มาช่วยยกหมอน้ำส่ง
พวกข้าพเจ้า ๆ จึงไต่ น้ำนั้นมาถวาย

พระราชธิดาได้ฟังดังนั้น จึงรีบไปเฝ้าพระราชบิดาถวายบังคมแล้ว
ทูลว่า ข้าแต่สมมติเทวราชเจ้า สามีของหม่อมฉันตามมาถึงเมืองนี้

แล้ว ขคนพกอยู่ที่ตำหนักหลวงอันใกล้สระ โยกขรณี ขอพระราชบิดา
ได้ ไปรคพระราชทานผ้าสาฎกไปสักคี่หนึ่งในกาลนั้น

พระเจ้าสุทตถกกุฎราชโศภิตทรงฟัง จึงพระราชทานผ้าสาฎกในมือ
อำมาตย์ผู้หนึ่ง แล้วตรัสว่า ดูกงพระนาย ท่านจงนำผ้าสาฎกคี่นี้ไปที่
สระ โยกขรณี แล้วจงให้แก่บรุษผู้หนึ่งซึ่งอยู่ในตำหนักหลวง ให้บรุษ
นั้นนุ่งห่มผ้าคี่แล้วจงนำมาหาเรา

อำมาตย์นั้นรับพระราชโองการแล้ว ก็ถือเอาผ้าสาฎกไปให้พระ
โพิธสัตว์นุ่งห่ม แล้วนำมาเฝ้าพระเจ้าสุทตถกกุฎราช ๗ โศภิตพระเนตร
เห็นพระโพิธสัตว์ก็บังเกิดความพิศวง จึงทรงพระราชดำริหว่า ด้วยเรา
ชมเชย บรุษผู้นั้นมีรูปร่างผิวพรรณงามยิ่งนัก บรุษในพื้นปฐพีที่จะมีรูปร่าง
ผิวพรรณงามเหมือนบรุษผู้นั้น เรายังไม่เคยเห็นเลย ทรงพระดำริหว่า
แล้ว เมื่อจะตรัสเชิญพระโพิธสัตว์ให้นั่งเอนอาสนะจึงตรัสว่า ดูกงพ่อ
พากุลกุมาร ท่านจงนั่งเอนอาสนะอนัน แล้วจงบริโภคนิสทานตาม
สยายเถิด

พระโพิธสัตว์ได้ฟังพระราชดำรัสคี่นั้น ก็มีพระหฤทัยโสมนัส
ยินดีเป็นที่ยิ่ง จึงถวายบังคมแล้วนั่งเอนทอนควรข้างหนึ่ง แล้วบริโภคนิส
ทานอาหารมีรสอันเลิศต่าง ๆ ครั้นพระโพิธสัตว์บริโภคนิสทานแล้ว พระ
เจ้าสุทตถกกุฎราชโศภิตจะใคร่ทคดลองให้รู้ว่า บรุษผู้นั้นจักบริบูรณ์ด้วย
กำลังอิทธิฤทธิ์หรือไม่ จึงมีรับสั่งให้อำมาตย์ไปนำเอาสหัสสถามณ
(ธนที่ตอ้งใช้กำลังบรุษพันคนจึงจะยกหรือโก่งขนได้) คี่เมืองมา อ้า
มาตย์นั้นจึงพาบรุษทั้งหลายพันคน ไปนำเอาสหัสสถามณมาวางลง
หน้าท่น

ขัณฺฑชาคก

ในกาลนั้น พระเจ้าสัตตทกกุฎราช จึงมีรับสั่งแก่พระโพธิสัตว์ว่า
 ทูกรพากุลกุมาร เจ้าอาชยกสหัสสธามธนูชนไตรหรือไม่ว่า ถ้าเจ้ามี
 กำลังสามารถอาชยกธนูชนไตร ก็จงยกชนให้เราเห็นประจักษ์ในกาลนั้น

พระโพธิสัตว์จึงทูลว่า ข้าแต่สมมติเทวราช ข้าพระองค์สามารถ
 จะยกชนถวายให้ทอดพระเนตรได้ ทูลดังนี้แล้วก็ถวายบังคมพระเจ้า
 สัตตทกกุฎราช จึงลุกขึ้นจากอาสน์ไปยกสหัสสธามธนูชนไตรสายเสียง
 สนั่น เสียงสายธนูที่พระโพธิสัตว์ยกขึ้นนั้น ประคองว่าเสียงอันอันยลลือ
 ลั่นไปในอากาศ แล้วพระโพธิสัตว์ก็เอาลูกธนูชนพาดยิงไป ลูกธนู
 นั้นแล่นไปตลอดจักรวาล แล้วก็กลับเข้ามาสู่แหล่ง

พระเจ้าสัตตทกกุฎราชทอดพระเนตรเห็นดังนั้น ก็มีพระทัยโสมนัส
 เปนอย่างยิ่ง แลมีพระราชประสงค์จะทรงทดลองบุญญาภาพของพระ
 โพธิสัตว์อีก จึงมีรับสั่งให้อามาตย์นำเอาเกวียนมาสองเล่ม แล้วให้เอา
 เมล็ดงามาขยันทกลงในเกวียนเล่มหนึ่งให้เต็ม เกวียนอีกเล่มหนึ่งนั้น
 ทำให้ว่างเปล่า แลมีพระราชดำรัสแก่พระโพธิสัตว์ว่า ทูกรพากุลกุมาร
 เจ้าจงนำเอาเมล็ดงาออกจากเกวียนเล่มนี้ แล้วขยันทกลงในเกวียนเล่ม
 ที่ว่างเปล่าในกาลนั้น

พระโพธิสัตว์ทูลฉลองพระราชโองการว่า ข้าพระองค์จะฉลอง
 พระเดชพระคุณตามความสามารถ แล้วตั้งสัตยาธิษฐานในใจว่า ถ้า
 ข้าพเจ้าจะไต่ตรัสเป็นพระพุทธรูปพิณูญ ในอนาคตกาลภายหน้าไซ้ ขอ
 ให้เทพค้ำทั้งหลายนลงมาช่วยข้าพเจ้าในกาลนั้น

ขณะนั้น ท้าวโกสีย์สกกเทวราชได้ทราบคำสั่งตยาธิษฐานด้วย
ทิพยโสศ จึงพาเทพดาทั้งหลายลงมาจากดาวดึงส์พิภพ ช่วยกัน
นำเอาเมล็ดงาออกจากเล่มเกวียนทขันทก แล้วใส่ลงในเล่มเกวียนท
ว่างเปล่าให้เต็มในทันใด มีให้ชนทั้งหลายได้แลเห็นทิพยกายปรากฏ

ในกาลนั้น มหาชนทั้งหลายมีพระราชาเป็นประธาน ก็มีจิตต์
เบิกบานไสมนัส พระเจ้าสถิตกกุฎราชจึงมีพระราชดำรัสถามพระโพธิสัตว์
ว่า ทุกรพากุลกุมาร เจ้ารุจกภรรยาของเจ้าหรือไม่ ครั้นพระโพธิสัตว์
ทูลว่าข้าพระองค์จรุจกพระพุทธรเจ้าชา จึงมรยสั่งให้ราชธิดาทั้งหลาย ๗
พระองค์ประคองกายมานั่งอยู่ภายในม่าน แล้วให้นนวมมือออกไปจาก
ม่านทีละองค์ ๆ ตามลำดับกัน

ในขณะนั้น ท้าวสกกเทวราช จึงกล่าวกระซิบที่หูพระโพธิสัตว์ว่า
เราจะเปนแมลงวันทอง ถ้าเราไปจับอยู่ที่นวมมือทขันทนออกมานวใด ท่าน
จงจับนวมมือทขันทนออกมานั้น ครั้นกระซิบบอกแล้ว ก็แปลงเป็นแมลงวัน
ไปจับอยู่ที่นวมมือของนางสุขมาอันธกาศงขันทนออกมานั้น

พระโพธิสัตว์เห็นแมลงวันทองเป็นสำคัญ จึงจับนวมมือทขันทนออก
มานั้นแล้วร้องว่า นวมนี้เป็นนวมมือภรรยาของข้าพระองค์ ฝ่ายนางสุขมา
อันธกาศก็คลานออกมาจากม่าน กรายลงแทบเท้าของพระโพธิสัตว์แล้ว
นั่งอยู่ ครั้นนวมรุ่งชนพระเจ้าสถิตกกุฎราชก็อภิเษกชนทั้งสองให้ปกครอง
ราชสมบัติ เป็นกษัตริย์สืบสันตติวงศ์ในสถิตกกุฎนครนั้น

ฝ่ายพากุลกุมารโพธิสัตว์เสวยราชสมบัติได้ ๓ วัน ระลึกขนม
ถึงพระราชาในเมืองพาราณสี ก็มีพระเหตุทมิฬโถมนัสยงนัก จึงทรง

ขุณยาสชาคก

คำริหว่า เราจักไปเมืองพาราณสี จักไปดูหน้าพระราชผู้ลามกมกมาก
 ในกาลนี้ คำริหทั้งนี้แล้ว จึงปรึกษากันนางสุขมาอันหาผู้เป็นอัครมเหษี
 จึงทูลว่า ททรวงพระคาร์ห็นคแล้ว หม่อมฉันจักขอตามเสด็จไปด้วย
 กษัตริย์ทั้งสองปรึกษากันแล้ว ครั้นรุ่งขึ้นเช้า จึงพากันไปเฝ้าพระราช
 บิตามารดา ทูลเหตุที่จะไปนั้นให้ทรงทราบ

พระราชบิตามารดาทั้งสองทรงพระอนุญาตแล้ว ตรัสกำชับว่า เจ้า
 ทั้งสองจะไปนั้น จงเอาสหัสสตามธนูไปด้วย แล้วจงขออัครราชพากันไป
 ยังเมืองพาราณสี

กษัตริย์ทั้งสองได้ขออนุญาตก็มีความยินดี จึงพร้อมกันถวาย
 อภิวัตพระราชบิตามารดา แล้วพากันลงจากปราสาทปราสาท จึงให้
 นำอัครราชซึ่งมีกำลังกล้าหาญมาตัวหนึ่ง แล้วพากันขึ้นนั่งบนหลัง
 อัครราชอาชาไนย ขี่อาชาไนยตรงไปยังเมืองพาราณสี สิ้นมรรคาวิถี
 ประมาณ ๒๗ โยชน์ ก็ถึงเรือนกระท่อมในทันหาซึ่งเคยอยู่มาแต่ก่อน
 แท้จริง พระยาอัครที่เฝ้าพาหนะนั้น ประกอบด้วยกำลังอัน
 สามารถอาจไปสิ้นระยะทางได้ ๓๐๐ โยชน์ เพราะเหตุนี้ พอเพลลา
 สายัณห์สมัย จึงได้พาทั้งสองกษัตริย์ไปยังเมืองพาราณสี

ฝ่ายคามโกชกคนพาล เมื่อได้เห็นพากุลกุมารโพธิสัตว์อันมาใน
 ทนนี้ จึงนำความไปกราบทูลพระเจ้าพาราณสีว่า ข้าแต่สมมติเทวราช
 บิดนพากุลกุมารไปไต่เครื่องอลังการแต่พระราชองค์ใดองค์หนึ่งมา ประ
 คยกายกษัตริย์ทั้งภรรยาพากันขึ้นอาชามาในเมืองนี้ ถ้าละทิ้งไว้ให้เนิ่นช้า
 พลนิกายของพระราชานัน ก็จะถูกมาแวกล้อมเมืองพาราณสีเป็นมั่นคง

ขอพระองค์จงรีบไปจับพากุลกุมารฆ่าเสีย เอาเมียมาตั้งให้เป็นนาง
 อicumเหษี เมื่อทำได้ดังนี้ พลนิกายของพระราชานักจักไม่มาถงเมืองน
 พระเจ้าพาราณสีได้ทรงฟังก็ทรงเซ่อถ่อ จึงมีพระราชโองการให้
 ประชุมโยธาหาญอันประกอบด้วยองค์ ๔ ครั้นเหล่าจตุรงค์เสด็จโยธาหาญ
 ผูกสอคาวุธยุทธภัณฑ์ประชุมกันพร้อมแล้ว พระเจ้าพาราณสีก็ทรง
 เกรงอลงการวิฤสิทธิ์เสร็จสรรพ เสด็จขึ้นประทับณคอกศสารพระที่นั่งตน
 แวงล้อมไปด้วยห่มพหลพลนิกร ยาตราทัพออกจากพระนครพาราณสี
 ส่วนคามโภชกกชนชคชางตัวหนึ่ง นำเสด็จไปในเบื้องหน้า ครั้นถึงटना
 ของพากุลกุมาร พระเจ้าพาราณสีทอดทัศนาการเห็นพระโพธิสัตว์ อัน
 ยนมายอยู่ณทณานัน จึงชพระหัตถ์ตรัสว่า - คุณกรอ้ายพากุลกุมาร มิ่งได้
 เกรงอลงการมาแต่กษัตริย์องค์ใด แล้วจะพากษัตริย์องค์นั้นมา
 ล้อมเมืองกูหรือ กูจะไม่ไว้ชีวิตมิ่งละจะจับมิ่งฆ่าเสียในวันนี้ แล้วจะ
 รีบเอาภรรยาของมิ่งเสียด้วย

พากุลกุมารโพธิสัตว์ได้ฟังดังนั้น จึงกล่าวตอบว่า คุณกรพระยา
 อันธพาลท่านได้คามโภชกเป็นที่ปรักษา ปราถนาจะใคร่ได้ภรรยาของ
 เรา แล้วกระทำความข่มเหงข่มขเราด้วยอุบายต่าง ๆ บัดนี้ท่านปราถนา
 จะฆ่าเราอีก เพราะเหตุนี้แหละ เราจะไม่ไว้ชีวิตท่านละ เราจะปลง
 ชีวิตท่านเสียด้วยธนูนี้ พูดดังนั้นแล้วก็ยกศหัสสนามธนูชนเห็นยวสายติด
 ไป เสียงสายธนูที่พระโพธิสัตว์คคณัน ก็ดังประคุดดังว่าเสียงอสนีอินลัน
 ไปร้อยครึ่ง

๔
ขณฺณาสชาคก

ด้วยอานภาพแห่งเสียงสายธนูนั้น พระเจ้าพาราณสีแลคามโกชก
 ก็ตกจากหลังคชสาร กระทำกาลกิริยาตายอยู่ณพนปฐพีพิศล บรรดา
 พวกหมู่พหลพลโยธาทาญบางพวกก็ตกจากหลังคชสารแลหลังอาชา บาง
 พวกก็ตกจากรถจากยานพาหนะต่าง ๆ พลโยธาทองโคที่ตั้งใจจะฆ่า
 พากุลกุมารโพธิสัตว์ พลโยธาทองนั้นก็ถึงชีวิตอนัตตตาย พวก
 โยธาทองหลายทมิชีวิตอยู่ ต่างก็มีความสทุงกลัวต่อมรณภัย พวกนี้
 ทิงคัสตราวุธแล้วประคองอัญชลิตูลว่า ข้าแต่สมมติเทวราช พระองค์จึง
 ไปรคพระราชทานชีวิตแก่ข้าพระบาททั้งปวงเถิด ข้าพระบาททั้งหลายขอ
 ถวายวิสิราชสมบัติแก่พระองค์

ในกาลนั้นหมู่พหลจตุรงค์ราชโยธิต อิกทั้งชาวพระนครพาราณสี
 ลื่นทั้งปวงก็พร้อมใจกัน อัญเชิญพระโพธิสัตว์แลพระราชเทวีให้ขึ้นประทับ
 ณหลังคชาธาร แล้วแห่ห้อมกษัตริย์ทั้งสองเข้าไปในเมืองพาราณสี
 ตั้งพิธีราชาภิเษกให้กษัตริย์ทั้งสองครองราชอาณาจักร แล้วถวายพระ
 นามว่าพระเจ้าพากุลราช

จำเดิมแต่นั้นมา พระเจ้าพากุลราชก็ดำรงราชสมบัติโดยทศพิธ
 ราชธรรม เมื่อดวงนอญฐุมือโยสธ แลจาททสูโยสธแลขณฺณทสูโยสธ
 ก็มรยสังโฆมหาชนทั้งหลายมาประชุมกัน แล้วพระราชทานโอวาทสั่ง
 สอนแนะนำแลเสด็จธรรมเทศนา มหาชนทั้งหลายทั้งปวงก็ตั้งอยู่ในศีล &
 พากันกระทำบุญมีบริจาคทานเป็นต้น ครั้นสิ้นอายุก็กระทำกาลกิริยาตาย
 ไปเกิดในสวรรค์

ฝ่ายพระราชโอรสตัวนั้น ตั้งอยู่ในทศพิธราชธรรมจรรยา แล
ทรงส่งเคราะห์มหาชนด้วยสังคหะวัตถุ ๔ ประการ แลให้สร้างโรง
ทาน ๖ แห่ง ทรงบริจาคพระราชทรัพย์วันละ ๖ แสนสำหรับโรงทาน มี
พระหฤทัยโสมนัสเบิกบานในมหาทานบริจาค พร้อมด้วยพระราชเทวี
สุขมาอัณณา ครั้นสิ้นพระชนม์ชีพก็ขึ้นไปยังเกิดในดาวดึงส์พิภพ

สตถา อิมิ ธมฺมเทสนิ อahrtuwa สมเด็จพระบรมนราสภผู้
ศาสตราจารย์ ทรงนำพระธรรมเทศนานั้นมาตรัสประทานเทศนาแล้ว จึงมี
พระพุทธานุญาตว่า คุณกรณิกษุทั้งหลาย พระเทวทัตนั้นได้พยายามที่จะฆ่า
พระตถาคต แต่ในกาลนั้นท่านนั้นห้ามมิได้ แม้ถึงในชาติปางก่อน ก็ได้
พยายามในการที่จะฆ่าพระตถาคตตั้งแสดังมาแล้วนี้ มีพระพุทธานุญาต
ดังนี้แล้ว จึงทรงประชุมชาคกว่า ความโง่ชกในกาลครั้งนั้น กลียชาติ
มากคือพระเทวทัตในกาลนั้น พระยาพาราณสีในกาลครั้งนั้น กลียชาติมา
คือสัพพพุทธสักยราชในกาลนั้น บิดามารดาพากุลกุมารโอรสตัวในกาล
ครั้งนั้น กลียชาติมากคือพุทธบิดาพุทธมารดาในกาลนั้น มารดาเลี้ยงของ
พากุลกุมารโอรสตัวในกาลครั้งนั้น กลียชาติมากคือพระนางโคตมีใน
กาลนั้น ลูกสุนัขขาวในกาลครั้งนั้น กลียชาติมากคือราหุลกุมารพุทธชิโนรส
ในกาลนั้น เทพดาที่เป็นแรงแ้งในกาลครั้งนั้น กลียชาติมากคืออานนทพุทธ
อุยฺยสุจกในกาลนั้น เทพดาที่เป็นกาในกาลครั้งนั้น กลียชาติมากคือ
พระโมคคัลลานะในกาลนั้น เทพดาที่เป็นแมลงวันในกาลครั้งนั้น กลีย

ชาตีมาคือกาลทายัภิกษุในกาลนั้น ท้าวสักกเทวราชในกาลครั้งนั้น กลับ
 ชาตีมาคือพระอนรุทธสักยราชในกาลนั้น พระยาสัตตกกุฏราชในกาลครั้ง
 นั้น กลับชาตีมาคือพระสาริบุตรในกาลนั้น ราชนิกาทหกคนในกาลนั้น
 กลับชาตีมาคือ นางอุบลวรรณาเถรี ๑ นางวิสาขามหาอุบาสิกา ๑ นาง
 เขมาภิกษุณี ๑ นางชนนยทกัลยาณี ๑ นางสามาวดี ๑ นางชชตตรา ๑
 รวม ๖ คนในกาลนั้น นางสุขมาอันธทาในกาลนั้น กลับชาตีมาคือพิมพา
 ยโสธรมารตาราหุลกุมารในกาลนั้น ฝ่ายปากุลกุมารโพธิสัตว์ในกาลครั้ง
 นั้น สืบชนธประวัติมาคือพระตถาคต ผู้เป็นอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าใน
 กาลนั้น ท่านทั้งหลายจึงจำทรงชาตกไว้ โดยนัยที่ตถาคตแสดงมานั้นแล

จบปากุลกุมารชาตก

พิมพ์ที่โรงพิมพ์ ไสภณพิพรรฒธนากร

ทำขลถนนราชยพิธ จังหวัดพระนคร

วันที่ ๓๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๗๑